

Zedenalmanak

Deel **4** De juridische wegen

Zedenalmanak *Deel 4 De juridische wegen*

Voorwoord

Op 1 december 1991 is de nieuwe zedelijkheidswetgeving betreffende zware zedenmisdrijven in werking getreden. De nieuwe wetgeving is bedoeld om een betere bescherming te bieden tegen strafbare vormen van seksueel geweld, onder meer door verruiming van de mogelijkheden tot vervolging en berechting van daders. De wetgever beoogt tevens een aanvullende bescherming te bieden aan diegenen die in het maatschappelijk verkeer extra kwetsbaar zijn, zoals jeugdigen en mensen met een handicap. In 1994 zijn de effecten van de wetwijziging via een onderzoek geëvalueerd¹. Uit dit onderzoek bleek dat de toepassing van de nieuwe zedenwetten in de praktijk nog te wensen overliet. Ook werd vastgesteld dat er nog steeds sprake is van een kloof tussen degenen die vanuit een justitieel kader betrokken zijn bij zedenzaken en de hulpverlening aan slachtoffers. De onderzoekers adviseerden dan ook om via voorlichting aan alle betrokkenen het juiste gebruik van de nieuwe wetten te stimuleren en de samenwerking tussen het justitiële circuit en de hulpverlening te bevorderen. In antwoord hierop heeft het ministerie van Justitie deze *Zedenalmanak* ontwikkeld. De almanak is bestemd voor iedereen die professioneel bij deze problematiek betrokken is: de politie, het openbaar ministerie, de advocatuur en de hulpverlening aan slachtoffers².

Doel van de almanak

Hoofddoel van de *Zedenalmanak* is bij te dragen aan de effectieve bescherming van slachtoffers van seksueel geweld. Dit vereist van beroepsbeoefenaren die in hun werk te maken krijgen met deze slachtoffers, dat zij weten welke juridische acties mogelijk zijn en wat daarvan de implicaties zijn. Ook dienen zij op de hoogte te zijn van de verschillende vormen van hulp en bijstand waarop het slachtoffer een beroep kan doen.

De almanak geeft daarom veel praktische informatie over zowel de juridische als de psychosociale aspecten van seksueel geweld. De *Zedenalmanak* biedt echter meer dan feitelijke informatie. Elk onderwerp wordt zoveel mogelijk benaderd vanuit het perspectief van het slachtoffer. Er wordt aandacht gevraagd voor de beleving en het belang van het slachtoffer en voor de correcte bejegening van het slachtoffer tijdens alle fasen van het proces dat het slachtoffer moet doorlopen. Ook wordt stilgestaan bij mogelijke vormen van samenwerking tussen de hulpverlening en politie/justitie en bij de voordelen die zo'n samenwerking kan hebben – niet alleen voor de betrokken professionals maar zeker ook voor het slachtoffer zelf.

• 1 Zie J. de Savornin Lohman e.a., 1994. • 2 Daarnaast heeft het ministerie van Justitie een brochure ontwikkeld voor slachtoffers van zedendelicten (Seksueel geweld. Wat kunt u verwachten van hulpverlening, politie en justitie) waarin zij worden gewezen op de mogelijkheden van strafrechtelijke en civielrechtelijke actie en op de beschikbaarheid van hulp en bijstand op juridisch, praktisch, medisch en psychosociaal gebied.

Opbouw van de Zedenalmanak

De *Zedenalmanak* bestaat uit vijf delen en een floppydisk. De vijf boekjes zijn als volgt onderverdeeld.

Deel 1: achtergronden

Dit deel geeft algemene achtergrondinformatie over seksueel geweld als maatschappelijke problematiek (omvang, aard, gevolgen). Ook wordt geschetst welke trajecten een slachtoffer van seksueel geweld kan doorlopen na het gebeurde en welke organisaties en instanties daarbij betrokken zijn. Het traject voor *jeugdige* slachtoffers komt apart aan de orde, omdat dit duidelijk afwijkt van het volwassenentraject.

Deel 2: hulp en bijstand

Deel 2 is geheel gewijd aan de verschillende vormen van hulp en bijstand die beschikbaar zijn voor slachtoffers van seksueel geweld. Er wordt aandacht besteed aan de eerste opvang van slachtoffers, aan vervolghulpverlening en de hulp en bijstand op juridisch en financieel gebied. De verschillende aanbieders van hulp en bijstand worden kort beschreven en er worden adviezen voor doorverwijzing gegeven. Afsluitend wordt aandacht besteed aan specifieke slachtoffergroepen.

Deel 3: wetten en regels

Dit deel behandelt de wet- en regelgeving die relevant is voor slachtoffers van seksueel geweld. Achtereenvolgens komt aan de orde: de strafwetgeving op het gebied van zedendelicten en vrouwenmishandeling; de regels en wetten die de positie en behandeling van slachtoffers in het strafrecht regelen; de civiele mogelijkheden voor slachtoffers van seksueel geweld; overige relevante regels en wetten zoals de (medische) tuchtwetgeving, de

arbeidsomstandighedenwet (Arbo), het asielrecht, de vreemdelingenwetten en internationale verdragen.

Deel 4: de juridische wegen

Het vierde deel is gewijd aan het traject dat een slachtoffer doorloopt als deze besluit om naar de politie te gaan en/of een juridische procedure te starten tegen de dader. Achtereenvolgens komt aan de orde: de gang van zaken bij de politie, de strafrechtelijke procedure en de civielrechtelijke procedure.

Deel 5: adressen en informatie

Deel 5 is een naslagwerk waarin achtereenvolgens te vinden zijn: een adressenlijst van organisaties op het gebied van slachtofferzorg, hulpverlening, politie en justitie; een uitgebreid literatuuroverzicht; een lijst van andere middelen als brochures, protocollen, handleidingen en videoproducties.

De floppydisk

De politie Midden- en West-Brabant heeft een computerprogramma ontwikkeld waarmee de verjaringstermijnen van zedendelicten berekend kunnen worden. De floppy met dit programma wordt meegeleverd bij de *Zedenalmanak*.

Inhoudsopgave

De inhoudsopgave van de overige delen treft u aan in bijlage 4.1

Inleiding 7

13 Achtergronden 13

14 Naar de politie 17

- 14.1 Het melden van een delict bij de politie 17
- 14.2 Eerste opvang door de politie 18
- 14.3 Aangifte doen 18
- 14.4 Het indienen van een klacht (indien vereist) 19
- 14.5 De eerste bewijsvergaring 19
- 14.6 Het opsporingsonderzoek door de politie 20
 - 14.6.1 Medisch onderzoek 20
 - 14.6.2 Getuigenverklaringen 20
 - 14.6.3 Identificatie van de verdachte 21
 - 14.6.4 Buurtonderzoek en onderzoek ter plekke 21
 - 14.6.5 Positie en rol van het slachtoffer in deze fase 21
 - 14.7 Afronding van de opsporingsfase 21

15 De strafrechtelijke procedure 23

- 15.1 Inzending naar het openbaar ministerie 23
- 15.2 Beslissing tot al dan niet vervolgen 24
- 15.3 Gerechtelijk vooronderzoek (GVO) door de rechter-commissaris 25
- 15.4 De terechtzitting 25

15.5 Het slachtoffer als getuige 26

15.6 Getuigenverklaringen door hulpverleners 27

15.7 Verloop van het getuigenverhoor 29

15.8 Het pleidooi van de officier van justitie (requisitoir) 29

15.9 Uitspraak door de rechter 30

15.10 De executie van het vonnis: inning van de schadevordering 30

15.10.1 Executie van straffen en maatregelen 30

15.10.2 Executie van de vordering van de benadeelde partij:
het innen van de schadevergoeding 30

15.11 Hoger beroep en cassatie in strafrechtelijke zaken 31

16 De civielrechtelijke procedure 33

16.1 Bewijsvoering en kosten 33

16.2 Het kort geding 34

16.3 De rechtbankprocedure (bodemprocedure) 35

16.4 De executie van het vonnis: inning van de schadevordering 36

16.5 Hoger beroep en cassatie in civielrechtelijke zaken 36

Bijlagen 39

Bijl. 4.1 Inhoudsopgave overige delen 39

Bijl. 4.2 De structuur van de rechterlijke macht en de belangrijkste wetboeken 43

Geraadpleegde literatuur 47

Index 49

Inleiding

Doel en doelgroep

Deel 4 is met name bedoeld voor hulpverleners aan slachtoffers van seksueel geweld en andere betrokkenen die niet gespecialiseerd zijn in politieke en justitiële zaken. In dit deel wordt algemene voorlichting gegeven over de stappen die slachtoffers kunnen ondernemen tegen daders van seksueel geweld. De relevante procedures worden stap voor stap doorgenomen. Doel van de informatieverschaffing is dat de lezer een beeld krijgt van de juridische procedures die slachtoffers van seksueel geweld kunnen volgen om:

- stappen te ondernemen tegen de dader(s)
- een schadevergoeding te krijgen van de dader(s)
- de eigen veiligheid te vergroten, bijvoorbeeld door het laten opleggen van een straat- of contactverbod

Kennis hiervan is ook voor hulpverleners van groot belang. Alleen zo kunnen zij slachtoffers ondersteunen bij het maken van een weloverwogen beslissing al dan niet bepaalde acties te ondernemen. Verder biedt de informatie aanknopingspunten voor de adequate begeleiding van slachtoffers die in een juridische procedure zitten. Hulpverleners kunnen hun cliënten daarin bijstaan, bijvoorbeeld door hen goed voor te bereiden op wat hen in de juridische procedure te wachten staat. Daarbij is kennis van de positie en de rechten van het slachtoffer in de verschillende trajecten van groot belang.

Leeswijzer

In dit deel wordt na een kort inleidend hoofdstuk (hoofdstuk 13) ingegaan op:

- de gang van zaken bij de politie (hoofdstuk 14)
- de strafrechtelijke procedure (hoofdstuk 15)
- de civielrechtelijke procedure (hoofdstuk 16)

In een bijlage bij dit deel (bijlage 4.2) is basisinformatie te vinden over de structuur van de rechterlijke macht en over de belangrijkste wetboeken.

Nota bene: deel 4 geeft een *algemeen* beeld van de meest voorkomende politieke, justitiële en juridische procedures. Daarnaast kunnen (voor bepaalde specifieke problematieken) soms nog andere procedures relevant zijn. De belangrijkste daarvan zijn beschreven in *hoofdstuk 12 in deel 3*. Het betreft specifieke wetten, regels en procedures met betrekking tot:

- seksueel misbruik door hulpverleners (paragraaf 12.1)
- seksuele intimidatie op het werk (paragraaf 12.2)
- vrouwenhandel (paragraaf 12.3)

De weg van het slachtoffer: trajecten voor volwassenen en kinderen

Hieronder staan we kort stil bij de trajecten die slachtoffers van seksueel geweld (kunnen) doorlopen als zij naar buiten treden met

hun ervaringen. Het traject dat kinderen (kunnen) doorlopen, wijkt op een aantal essentiële punten af van het volwassenentraject en wordt daarom apart besproken. Het hiernavolgende is een samenvatting van de hoofdstukken 2 en 3 in deel 1. Wie geïnteresseerd is in een meer diepgaande behandeling van deze materie, kan dus beter het eerste deel van de zedenalmanak raadplegen.

De weg van het volwassen slachtoffer: drie fasen, drie trajecten

Drie fasen

Het proces dat een volwassen slachtoffer doorloopt, kan globaal worden opgedeeld in drie fasen:

- Een aanloophase, waarin het slachtoffer het gebeurde aankaart bij een of meer vertrouwenspersonen.
- Een actiefase, waarin het slachtoffer de zaak aanhangig maakt bij bevoegde instanties (de politie of ander meldpunt) en/of bij de hulpverlening.
- De vervolgfase: de afhandeling van de (aan)melding door juridische en/of hulpverlenende instanties.

In elke fase kunnen problemen optreden. Deze problemen kunnen gevolgen hebben voor hoe het slachtoffer de volgende fase ingaat, of juist niet ingaat. Zie hiervoor hoofdstuk 2 in deel 1.

Drie trajecten

In de huidige praktijk zijn verder drie mogelijke trajecten te onderscheiden die het slachtoffer kan doorlopen:

- een hulpverleningstraject
- een civielrechtelijk traject
- een strafrechtelijk traject

De drie trajecten hebben verschillende doelstellingen en er zijn verschillende personen, instellingen en instanties bij betrokken (zie schema 1 en 2). In het strafproces draait het primair om het veroordelen van daders, in het civielrechtelijke traject om genoegdoening voor het slachtoffer en in het hulpverleningstraject om het welzijn, de gezondheid en de veiligheid van het slachtoffer.

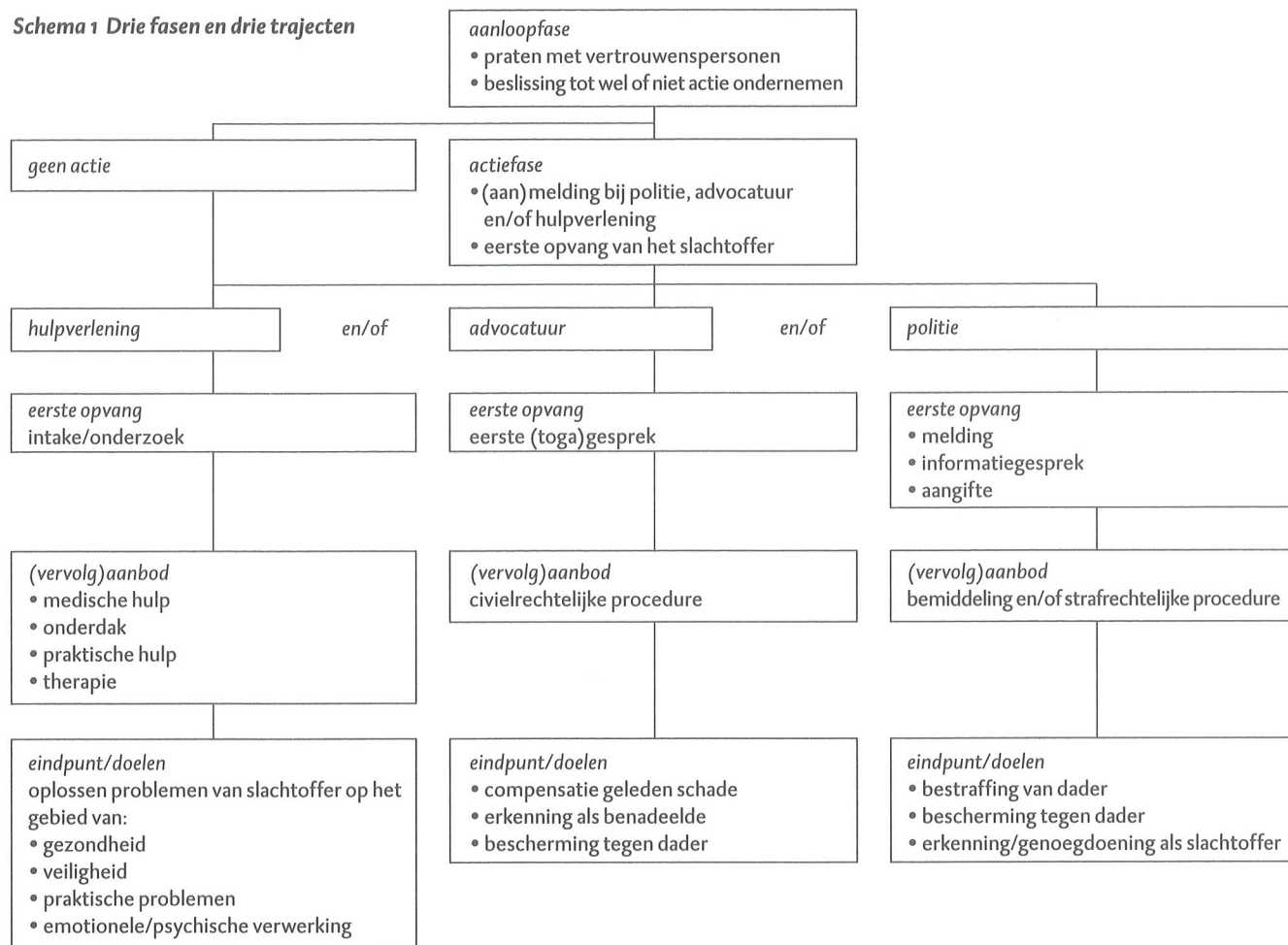
Voor het slachtoffer zijn de verschillende aspecten die in de verschillende trajecten aan de orde komen, *nauw met elkaar verweven*. De uitkomst van het ene traject (zoals de veroordeling van een dader in het strafproces) kan directe gevolgen hebben voor een ander traject waarin het slachtoffer zit (zoals de emotionele verwerking van het gebeurde in een therapie). *Kortom: wat in de uitvoeringspraktijk is ontkoppeld, is voor het slachtoffer gekoppeld. Daarom heeft het slachtoffer altijd baat bij een goede afstemming tussen de verschillende trajecten.*

De ont koppeling tussen de verschillende trajecten waarin een slachtoffer van seksueel geweld kan belanden, wordt veroorzaakt door het feit dat de diverse betrokken organisaties onderling verschillen wat betreft hun doelstellingen, taken en werkwijzen. In hoofdstuk 2 (deel 1) staat beschreven welke elementen hierbij een rol spelen. Ook worden concrete suggesties gedaan hoe de kloof tussen het juridische circuit en de hulpverlening zou kunnen worden gedicht.

Seksuele kindermishandeling: het traject

Het traject dat wordt doorlopen in het geval van seksuele kindermishandeling, ziet er anders uit. Als kinderen slachtoffer worden van seksueel geweld, liggen de signalering en melding en de beslissingen over het vervolgetraject niet zozeer bij het (minderjarige) slachtoffer zelf, maar veel meer bij *anderen* die met het kind te maken hebben. Een extra complicatie kan zijn dat degenen die (juridisch) verantwoordelijk zijn voor het minderjarige slachtoffer

Schema 1 Drie fasen en drie trajecten

Schema 2 Doelen van en betrokkenen bij de drie trajecten

	hulpverleningstraject	civielrechtelijktraject	strafrechtelijktraject
doelen/ motieven	oplossen problemen van slachtoffer op het gebied van: • gezondheid • veiligheid • praktische problemen • emotionele/psychische verwerking	compensatie geleden schade erkenning als benadeelde bescherming tegen de dader	bestrafning van dader bescherming tegen dader erkenning/genoegdoening als slachtoffer
betrokken organisaties/ instanties	Buro Slachtofferhulp telefonische hulpdiensten opvanghuizen maatschappelijke dienstverlening (geestelijke) gezondheidszorg autonome/niet-reguliere hulpverlening	advocatuur/rechtshulp civiele rechter getuigen getuigedeskundigen	politie openbaar ministerie advocatuur/rechtshulp Buro Slachtofferhulp getuigen getuigedeskundigen

(ouder/verzorger/voogd), zelf de *plegers* zijn van de seksuele kindermishandeling⁴.

De signalering

Veel gevallen van seksuele kindermishandeling worden aan het licht gebracht door mensen die naar aanleiding van bepaalde signalen van het kind vermoeden dat er iets mis is met het kind.

Een probleem bij het interpreteren van deze signalen is dat zij nooit *met zekerheid* in de richting van seksuele kindermishandeling wijzen. Omdat onoordeelkundig en overhaast handelen bij het interpreteren van signalen grote schade kan aanrichten voor het kind zelf en voor de directe sociale omgeving van het kind, is de algemene richtlijn hier dat bij eventuele signalen van seksuele kindermishandeling de op dit gebied deskundige instanties ingeschakeld moeten worden of op zijn minst om advies moeten worden gevraagd (zie verder paragraaf 3.2 in deel 1 en hoofdstuk 5 in deel 2).

Het melden van vermoedens

Er bestaan verschillende meldpunten waar men vermoedens van seksuele kindermishandeling kan melden. De belangrijkste zijn:

- de politie
- de regionale Bureaus Vertrouwensartsen (BVA's)
- de Raden voor de Kinderbescherming
- de Advies- en Meldpunten Kindermishandeling (AMK's: alleen in enkele regio's)

In hoofdstuk 5 (deel 2) wordt per type meldpunt besproken wat de werkwijze van het betreffende meldpunt is. Daarnaast is er een specifiek meldpunt voor kinderporno op Internet (zie paragraaf 3.2 in deel 1).

De afhandeling van meldingen: vervolging of hulpverlening?

Hoe een melding van (vermoedelijk) seksueel misbruik van een kind wordt afgehandeld, hangt onder meer af van de vraag wie de pleger is. Als de pleger van buiten het gezin komt, dan zal dit eerder leiden tot een strafrechtelijk traject. Bij seksueel misbruik door gezinsgenoten (ouder(s), broers, en dergelijke) kan verwerking van het gebeurde door alle betrokkenen en (zo mogelijk) het herstellen van de verstoorde gezinsrelaties meer in het belang van het betreffende kind zijn dan het inzetten van een strafrechtelijke vervolging tegen de pleger.

Het komt regelmatig voor dat een bepaalde pleger meerdere slachtoffers heeft gemaakt. Dergelijke zaken kunnen grote maatschappelijke onrust veroorzaken. Onlangs is een scenario 'Zedenzaken en maatschappelijke onrust' ontwikkeld, waarin wordt uiteengezet hoe de direct betrokken instanties adequaat kunnen reageren op een dergelijke zaak. Zie voor meer informatie paragraaf 3.3 in deel 1.

Samenwerking van betrokkenen

Vaak is bij seksuele kindermishandeling een combinatie van psychosociale hulpverlening en een politieke en/of justitiële interventie nodig. Het ligt dan ook voor de hand dat de politie, justitie (waaronder de Raad voor de Kinderbescherming), reclassering, BVA's en instellingen voor (jeugd) hulpverlening op dit gebied nauw met elkaar samenwerken. In hoofdstuk 5 (deel 2) wordt ingegaan op een aantal samenwerkingsvormen op dit gebied.

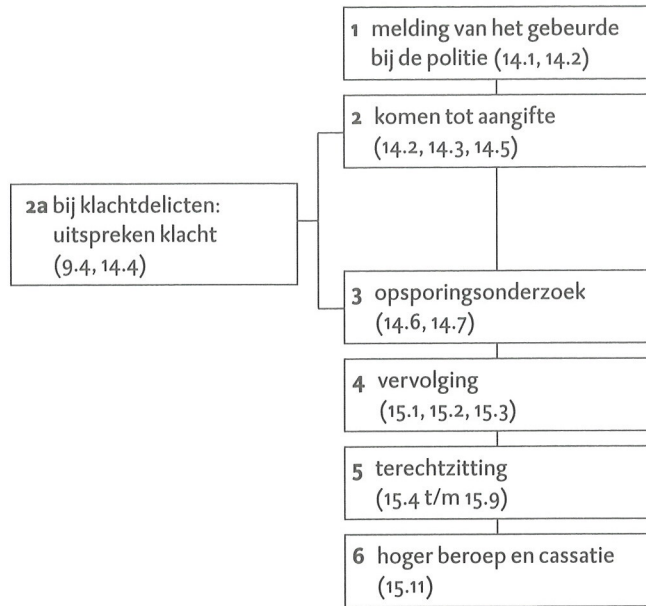
• 4 Aangezien het bij kindermishandeling niet altijd gaat om strafbare feiten en omdat – ook in geval van strafbare feiten – lang niet altijd een strafrechtelijke weg wordt gevolgd, spreekt men op dit gebied liever van *plegers* dan van *daders*. Wij volgen hier dit spraakgebruik.

13

Achtergronden

De strafrechtelijke procedure kent een aantal fasen. Die fasen zijn weergegeven in het onderstaande stroomdiagram (de nummers verwijzen naar de betreffende paragrafen in de almanak):

Schema 3 Fasen in de strafrechtelijke procedure

Het feit dat strafzaken al deze fasen doorlopen, betekent ook dat er een aanzienlijke filterwerking optreedt: slechts een klein deel van de zaken die bij de politie wordt gemeld, leidt uiteindelijk tot een rechtszaak en een veroordeling van de verdachte.

Voor hulpverleners is het van belang om aan slachtoffers duidelijk te maken dat melding van het gebeurde aan de politie zeker niet als vanzelf leidt tot een rechtszaak en een veroordeling. Tussen melding en rechtszaak is nog een lange weg te gaan.

De rol van het slachtoffer in strafrecht en civiel recht

Zowel in het strafrecht als in het civiele recht gaat het om toepassing van rechtsregels en normen. Een belangrijk verschil is dat in het strafrecht de *overheid* (het openbaar ministerie) bepaalt wanneer een strafrechtelijke procedure gestart wordt tegen een verdachte, terwijl in het civiele recht het *slachtoffer zelf* een procedure aanhangig kan maken. Het slachtoffer speelt dus een *actieve* rol in het civiele recht.

De actieve rol als benadeelde en eiser en de (al dan niet materiële) genoegdoening die het slachtoffer van de dader kan vorderen, kunnen beiden een belangrijke positieve bijdrage leveren aan de verwerking van het gebeurde door het slachtoffer. Dat is een reden waarom sommige hulpverleners en juristen slachtoffers van seksueel geweld aanraden een civielrechtelijke weg te verkiezen boven (of naast) een strafrechtelijke afhandeling van het gebeurde. Tot slot is een belangrijk voordeel dat het slachtoffer via de

mogelijkheid van het kort geding bepaalde maatregelen of vorderingen op de dader *snel* kan regelen. Deze voordelen gelden uiteraard alleen als de *identiteit van de dader bekend is bij het slachtoffer*. Als het slachtoffer de identiteit van de dader niet kent, dan is het aanspannen van een civielrechtelijke procedure niet mogelijk.

Maar ook het bewandelen van de civielrechtelijke weg gaat niet altijd over rozen. Het stelt de nodige eisen aan het slachtoffer:

- Een slachtoffer van seksueel geweld heeft in het civiele recht meer vrijheid om zelf het proces vorm te geven. Dit impliceert ook dat het slachtoffer deze rol (met behulp van een advocaat) *aan moet kunnen*. Het vereist een zekere stevigheid aan de kant van het slachtoffer – en goede ondersteuning door een advocaat en de eventuele hulpverlening.
- De afhandeling van een civielrechtelijke procedure kan lang duren, wat belemmerend kan werken op de verwerking van het gebeurde. Dit laatste geldt overigens evenzeer voor de strafrechtelijke procedure.

Het maken van een keuze voor civiel recht

Bij de beslissing al dan niet een civielrechtelijke procedure aan te spannen is doorslaggevend wat het slachtoffer van seksueel geweld *zelf wil en aan kan* en wat voor haar/hem genoegdoening voor het aangedane leed kan opleveren. Het slachtoffer kan alleen een weloverwogen keuze maken, als zij/hij goed geïnformeerd is over de verschillende civielrechtelijke mogelijkheden en de implicaties voor haar/hemzelf: wat kost het, wat levert het op, hoe lang gaat het duren, enzovoort. *Het consulteren van een in zedenzaken gespecialiseerde advocaat is daarbij sterk aan te raden*. Goede rechtshulp is een essentiële voorwaarde voor een slachtoffer van seksueel geweld om tot een afgewogen keuze te kunnen komen.

Strafrecht en civiel recht

Een strafrechtelijke en een civielrechtelijke procedure kunnen los van elkaar gestart worden. Ook als een slachtoffer van seksueel geweld zelf kiest voor de civielrechtelijke weg, dan kan de officier van justitie onafhankelijk daarvan een strafrechtelijke vervolging instellen tegen een verdachte. De officier handelt immers primair vanuit overwegingen van het *algemeen belang*: de handhaving van normen en regels in onze samenleving.

Andersom is ook goed mogelijk: het slachtoffer kan te allen tijde *naast* een ingestelde strafrechtelijke procedure een civielrechtelijke procedure tegen de verdachte starten. Het slachtoffer kan daarbij vaak profiteren van de uitkomst van het strafproces: de veroordeling van de verdachte maakt het gemakkelijker om de schade daadwerkelijk te verhalen op de dader. Bovendien kan bewijsmateriaal uit het strafproces ook gebruikt worden in de civielrechtelijke procedure.

De rol van de hulpverlening

Als het slachtoffer een hulpverlener heeft die haar/hem ondersteunt bij de verwerking van het gebeurde, dan is het van belang dat deze hulpverlener minimaal enige basiskennis in huis heeft over juridische procedures. De hulpverlener kan in dat geval meedenken over mogelijk te nemen stappen en de consequenties die dat heeft voor de cliënt. Tijdens het proces kan de hulpverlener de cliënt voorbereiden op en ondersteunen bij de te nemen stappen. Idealiter vindt gedurende de procesgang regelmatig overleg plaats tussen slachtoffer, politie, advocaat en hulpverlener om de cliënt zo goed mogelijk door het proces te loodsen.

Terminologie

In strafrechtelijke en civielrechtelijke procedures heeft men het niet over 'daders' of 'plegers'.

- In het strafrecht heet een dader/pleger een *verdachte*, tot aan het moment dat deze schuldig is bevonden aan het ten laste gelegde feit. Pas dan (na de schuldigverklaring) spreekt men van een *dader*.
- In het civiel recht heet degene tegen wie de civielrechtelijke procedure wordt aangespannen, de *gedaagde* of de (schade)*veroorzaker*. Het slachtoffer (of degene die de zaak aanspant) heet de *eiser* of de *benadeelde*.

14

Naar de politie

Voor een volwassen slachtoffer van seksueel geweld begint een juridische procedure meestal met het doen van aangifte bij de politie⁵. Het contact met de politie maakt formeel gesproken deel uit van een strafrechtelijke procedure. Contact met de politie leidt echter *zeker niet als vanzelf* tot een strafrechtelijke vervolging en veroordeling van de dader. Of een vervolging wordt ingesteld, hangt van veel zaken af, waaronder:

- de wensen van het slachtoffer zelf
- de vraag of het delict al dan niet verjaard is
- de sterkte van het bewijs
- de mogelijkheden om de dader te pakken te krijgen

Naast het in gang zetten van strafrechtelijke vervolging tegen de dader(s) heeft de politie echter nog tal van andere mogelijkheden om op seksueel geweld te reageren en/of ondersteuning te bieden aan slachtoffers. Daarom is aan de gang van zaken bij de politie een apart hoofdstuk gewijd.

In dit hoofdstuk beginnen we op het punt dat het slachtoffer van seksueel geweld⁶ besloten heeft om het gebeurde aan te kaarten bij de politie. Vanaf dat moment zijn er verschillende mogelijkheden. In dit hoofdstuk komen achtereenvolgens aan de orde:

- het melden van een delict bij de politie
- de eerste opvang door de politie
- het doen van aangifte

- het indienen van een klacht (als dit vereist is)
- de eerste bewijsvergaring
- het opsporingsonderzoek door de politie
- afronding van de opsporingsfase

Redenerend vanuit het schema in hoofdstuk 13 (schema 3) gaat het in dit hoofdstuk 14 om de fasen 1 tot en met 3.

Positie van het slachtoffer

Voor informatie over de informatie aan, bejegening van en schadevergoeding ten behoeve van slachtoffers van seksueel geweld door de politie wordt verwezen naar de paragrafen 10.2, 10.3 en 10.4 in deel 3. Voor informatie over de klachtregeling bij de politie wordt verwezen naar paragraaf 10.6.1 in deel 3.

14.1 Het melden van een delict bij de politie

Niet iedereen weet dat het mogelijk is om *melding* te maken van hetgeen het slachtoffer is overkomen, zonder dat dit leidt tot een aangifte. Een slachtoffer is wettelijk niet verplicht om aangifte te doen⁷.

• 5 Voor minderjarige slachtoffers ziet dit traject er vaak anders uit. Zie hoofdstuk 3 in deel 1. • 6 In dit hoofdstuk wordt gesproken van het slachtoffer van seksueel geweld. Daar waar het gaat om een minderjarig slachtoffer is het belangrijk met name hier te melden dat in dat geval gelezen moet te worden: 'of diens wettelijke vertegenwoordiger'. • 7 Dit in tegenstelling tot een ieder (een derde) die kennis draagt van onder meer een verkrachting (artikel 160, lid 1 WvSv juncto artikel 242 WvSr): deze is verplicht de politie daarvan in kennis te stellen.

Melding betekent dat het slachtoffer aan de politie vertelt wat haar/hem is overkomen. Er wordt dan nog geen officieel proces-verbaal opgesteld en ook geen strafrechtelijk onderzoek gestart. Voordeel van melding is dat dit anoniem kan gebeuren en dat de politie in ieder geval weet dat het delict heeft plaatsgevonden. Als de naam van de dader bekend is, kan de politie erop gewezen worden dat deze dader actief is – mogelijk heeft de dader meer slachtoffers gemaakt.

14.2 Eerste opvang door de politie

Als een zedendelict bij de politie wordt gemeld, dan zal de politie de eerste opvang van het slachtoffer verzorgen. Zie hierover ook paragraaf 4.3.1 in deel 2.

Informatiegesprek

Door sommige politiekorpsen wordt naar aanleiding van een melding het aanbod gedaan van een informatiegesprek. Dit is in feite een *eerste-opvangsgesprek*. In zo'n gesprek kan een aantal zaken met het slachtoffer worden doorgenomen, zoals:

- de status en de gevolgen van een eventuele aangifte
- uitleg over de werkwijze tijdens een eventueel aangifte-verhoor
- de mogelijkheden en onmogelijkheden van strafrechtelijke en civielrechtelijke afhandeling
- de procedure binnen het strafrecht
- afspreken van bedenktijd om de keuze te maken om wel of geen aangifte te doen (meestal 7 tot 14 dagen)
- informatie over vervolghulpverlening

Daarnaast worden vaak voorlichtingsfolders aan het slachtoffer verstrekt⁸.

Piketregeling

Al eerder is benadrukt dat een snelle inschakeling van een advocaat het slachtoffer van seksueel geweld soms behulpzaam kan zijn bij het maken van keuzes in juridische mogelijkheden. In Rotterdam wordt ervaring opgedaan met een zogenaamde piketregeling van advocaten ten behoeve van slachtoffers van seksueel geweld in de eerste opvang. De piketregeling houdt in dat de politie zorgt voor bijstand van het slachtoffer van seksueel geweld door een in zeden-zaken gespecialiseerde advocaat.

14.3 Aangifte doen

Na de melding en een eventueel informatiegesprek kan het slachtoffer besluiten tot het doen van *aangifte* – uiteraard kan het slachtoffer daar ook direct toe besluiten.

Argumenten van het slachtoffer voor het doen van aangifte kunnen zijn:

- de dader moet gestraft worden voor hetgeen het slachtoffer is aangedaan
- erkenning van het feit dat het slachtoffer iets ergs is overkomen
- het verkrijgen van bescherming tegen de dader
- registratie om duidelijk te krijgen hoe vaak seksueel geweld voorkomt
- voorkomen dat iemand anders hetzelfde overkomt als het slachtoffer

⁸ Hiervoor komen diverse brochures in aanmerking: 'slachtofferhulp en schadevergoeding', 'seksueel geweld. Wat kunt u verwachten van hulpverlening, politie en justitie' en/of een eventuele eigen brochure van de politie over de gang van zaken na seksueel geweld en een folder van het regionale Bureau Slachtofferhulp. Zie voor materialen: deel 5, hoofdstuk 19.

Argumenten van het slachtoffer tegen het doen van aangifte kunnen zijn:

- aangifte is (nu nog) te moeilijk
- problemen rond het bewijs van het gebeuren
- angst voor de nadelige gevolgen (waaronder represaille)
- negatieve gevolgen voor de verdachte
- angst om niet gelooft te zullen worden
- de wens om alles zo snel mogelijk te vergeten

Het proces-verbaal

De politie is verplicht een aangifte op te nemen⁹. Van het verhaal van het slachtoffer wordt een proces-verbaal (schriftelijk verslag) opgemaakt. In het verslag worden steeds zoveel mogelijk de eigen formuleringen van het slachtoffer gebruikt. Het slachtoffer dient het proces-verbaal aan het eind goed door te lezen en te ondertekenen. De politie kan er ook voor kiezen het gesprek op de band op te nemen, als het slachtoffer daarin toestemt.

Bij het doen van aangifte zal noodzakelijkerwijze naar (pijnlijke) details worden gevraagd. Overigens kan het slachtoffer weigeren om te antwoorden op vragen die niet ter zake doen – zoals vragen naar relaties of naar het seksleven van het slachtoffer.

In veel gevallen heeft seksueel geweld enige tijd geleden plaatsgevonden. Het produceren van de feiten en details door een slachtoffer van seksueel geweld is dan vaak minder expliciet en dat kan de aangifte en het opmaken van een proces-verbaal bemoeilijken.

Verhoren van kinderen

Bij het verhoren van kinderen die het slachtoffer zijn geworden van seksueel geweld, zijn in de meeste politieregio's speciale verhoorkamers ingericht. De inrichting daarvan is zodanig dat het jeugdige slachtoffer zich zoveel mogelijk op haar of zijn gemak voelt.

Van het verhoor worden video-opnames gemaakt. De ouders zijn

niet bij het verhoor aanwezig. Wel kan hen door de verhorend politie-ambtenaar worden aangeboden om achteraf samen de gemaakte video-opname te bekijken.

14-4 Het indienen van een klacht (indien vereist)

Soms is er sprake van een *klachtdelict*: een delict dat alleen na de uitdrukkelijke wens van het slachtoffer (of een andere klachtgerechtigde) vervolgd kan worden¹⁰. Bij zedendelicten kennen alleen seksuele handelingen met jeugdigen in de leeftijd van 12 tot 16 jaar een klachtvereiste. In dat geval moet het doen van aangifte gecombineerd worden met het opnemen van de klacht op een speciaal daarvoor ontwikkeld *klachtformulier*.

Door de politie (met name als een aangifte wordt opgenomen door gespecialiseerde zedenfunctionarissen) wordt tijdens het opnemen van de aangifte vaak al een klachtformulier gereed gehouden. Het formulier kan dan – als het slachtoffer dat wil – gelijk met de aangifte ingevuld worden. Het slachtoffer kan echter ook de ruimte geboden worden een klacht op een later tijdstip in te dienen. Verder moet het slachtoffer weten dat zij/hij na het indienen van een klacht nog 8 dagen de tijd heeft om de klacht in te trekken. Het klachtvereiste bij (bepaalde) zedendelicten met jeugdige (12- tot 16-jarige) slachtoffers staat momenteel (1997) overigens weer ter discussie. Het is mogelijk dat dit klachtvereiste zal worden geschrapt uit de zedenwetgeving.

14-5 De eerste bewijsvergaring

De politie wil zoveel mogelijk bewijsmateriaal vastleggen:

- Als kort na het zedendelict aangifte is gedaan, worden vaak foto's genomen van het letsel of van de schade zoals vernielde kleding-

• ⁹ Artikel 163, lid 5 WvSv. • ¹⁰ Zie voor een beschrijving van klachtdelicten paragraaf 9.4 in deel 3.

stukken. Soms wordt kleding ingenomen om deze te onderzoeken op speeksel-, bloed- en spermavlekken.

- Ook kan op dit moment een medisch onderzoek plaatsvinden – dit gebeurt alleen als het slachtoffer daarvoor toestemming geeft (zie ook paragraaf 14.6.1).
- Namen van eventuele oog- of oorgetuigen worden vastgelegd.
- Verklaringen van derden (medici, hulpverleners) die van belang zijn voor de bewijsvoering (bijvoorbeeld over het letsel of andere gevolgen) kunnen door het slachtoffer worden overlegd. Deze worden dan aan het politiedossier toegevoegd.

Het ontbreken van zichtbare sporen en/of van directe getuigen hoeft zeker niet te betekenen dat de zaak niet bewijsbaar is en dus geen kans van slagen heeft in een strafrechtelijke procedure. Als zichtbare sporen en directe getuigen ontbreken, wordt door de politie op andere manieren naar bewijsmateriaal gezocht.

14.6 Het opsporingsonderzoek door de politie

Als de aangifte (en de eventuele klacht) zijn opgenomen, gaat het opsporingsonderzoek van start. In het opsporingsonderzoek staan het verkrijgen van bewijs en het opsporen van de verdachte centraal. Het slachtoffer is in deze fase van het proces niet meer alleen aangever en benadeelde maar ook getuige.

14.6.1 Medisch onderzoek

De politie kan besluiten dat een *medisch onderzoek* gewenst is. Zo'n medisch onderzoek heeft alleen zin als het delict recentelijk heeft plaatsgevonden. Voor een medisch onderzoek is altijd toestemming van het slachtoffer nodig. Het medisch onderzoek kan twee doelen hebben:

- beperking van de negatieve gevolgen voor de gezondheid van het slachtoffer (*behandeling*)

- verkrijgen van strafrechtelijk bewijs (*bewijsvoering*); in dit geval gaat het om een zogenaamd forensisch-medisch onderzoek.

Uitvoering

De politie heeft vaak vaste afspraken met de plaatselijke GGD, een groep huisartsen of de afdeling gynaecologie van een ziekenhuis over het verrichten van deze (forensisch-medische) onderzoeken. Daarnaast is het mogelijk dat een slachtoffer zelf al een medicus ingeschakeld heeft of inschakelt¹¹. Medische onderzoeken kunnen ingrijpend zijn voor een slachtoffer van seksueel geweld. Een zorgvuldige bejegening en begeleiding van het slachtoffer zijn dus van belang. Zie voor bejegening verder paragraaf 10.3 in deel 3.

Weigering

Het slachtoffer kan weigeren om mee te werken aan een (forensisch-) medisch onderzoek. In dat geval zal de politie vaak bekijken of de gebeurtenis onder een andere (meestal minder zware) delictomschrijving kan worden gerangschikt, waarvoor geen medisch onderzoek noodzakelijk is.

14.6.2 Getuigenverklaringen

Bij het rondkrijgen van het bewijs spelen verklaringen van getuigen een belangrijke rol. Dat kunnen ooggetuigen zijn, maar dat komt bij zedendelicten zelden voor. Daarnaast kunnen getuigen die het slachtoffer (of de verdachte) vlak voor of na het gebeuren hebben gezien, een verklaring afleggen over bijvoorbeeld het gedrag van de verdachte vlak voor of na het delict of de toestand van het slachtoffer na het gebeurde. Hulpverleners of artsen kunnen verklaringen

¹¹ Indien deze medicus niet over de vereiste kennis voor een strafrechtelijk (forensisch) medisch onderzoek ten bate van de bewijsvoering beschikt, dient te worden verwezen en samengewerkt met een GGD-arts of een andere forensisch geneeskundige!

afleggen over de gemoedstoestand van het slachtoffer. Hulpverleners kunnen in sommige gevallen een *ondersteunende getuigenverklaring* afleggen, waarin het relaas van het slachtoffer ondersteund wordt. Hiervoor is toestemming van het slachtoffer nodig. Zie verder paragraaf 15.6.

14.6.3 Identificatie van de verdachte

Fotoconfrontatie, compositiefoto's en compositietekeningen

Ter identificatie van een (onbekende) verdachte kan de politie het slachtoffer benaderen voor een zogenaamde *fotoconfrontatie*. Het slachtoffer wordt dan op het politiebureau uitgenodigd om foto's of dia's uit een register van bij de politie bekende 'verdachte' personen door te nemen om te proberen de verdachte aan te wijzen. Ook kan het slachtoffer worden uitgenodigd om te zien of zij/hij een door daarin gespecialiseerde recherche samengestelde *compositiefoto* of *-tekening* van de verdachte 'herkent'. Zo'n compositiefoto of *-tekening* wordt gemaakt naar aanleiding van getuigenverklaringen (waaronder die van het slachtoffer zelf).

Confrontatiespiegel

Als er een verdachte bekend is geworden en is aangehouden door de politie, kan het slachtoffer ook verzocht worden om op het politiebureau te komen en via een confrontatiespiegel de verdachte aan te wijzen. Achter de confrontatiespiegel blijft het slachtoffer voor de verdachte onzichtbaar.

Weigering

Overigens kan, hoe belangrijk een identificatie van de dader door het slachtoffer ook is, het slachtoffer medewerking aan deze beide confrontaties weigeren. Zo'n weigering kan wel gevolgen hebben voor de vraag of bewezen kan worden dat een verdachte het delict heeft gepleegd. Veel hangt daarbij af van de beschikbaarheid van andere bewijsmiddelen.

14.6.4 Buurtonderzoek en onderzoek ter plekke

De politie kan een onderzoek verrichten in de buurt waar het zedendelict heeft plaatsgevonden of op de plaats waar het delict is gepleegd. Dit onderzoek kan aanwijzingen opleveren die voor het bewijs van belang zijn. Bij een dergelijk onderzoek zal de politie de anonimiteit van het slachtoffer zo goed mogelijk waarborgen.

14.6.5 Positie en rol van het slachtoffer in deze fase

Omdat het slachtoffer zelf *getuige* is, gelden de regels die voor alle getuigen gelden ook voor het slachtoffer.

Een getuige is niet tot medewerking verplicht¹². Dat hoeft wettelijk overigens niet aan een getuige te worden gemeld, maar kan wel belangrijk zijn voor de verklaring (en de juistheid daarvan) van een getuige.

Getuigen mogen niet worden beïnvloed door een verhorende politiefunctionaris. Suggestieve vraagstellingen dienen te worden vermeden. Als controle kunnen opnames worden gemaakt van het verhoor, of kan een raadsman of -vrouw van de getuige aanwezig zijn bij het verhoor. In elk geval worden verklaringen schriftelijk vastgelegd en ondertekend door getuigen. Deze verklaringen mogen alleen in het belang van de strafzaak worden gebruikt.

14.7 Afronding van de opsporingsfase

Afsluiting van het dossier

Het kan voorkomen dat de politie over onvoldoende bewijs beschikt in een zedenzaak, of dat de verdachte onbekend blijft. In die gevallen zal de politie het politiedossier sluiten. Het slachtoffer kan zich daarover beklagen bij de officier van justitie, die uiteindelijk beslist over de vervolging van een verdachte. De officier kan de politie opdracht geven de opsporing voort te zetten.

• 12 In tegenstelling tot de gang van zaken op de zitting, waar de getuige wel verplicht is tot medewerking; zie paragraaf 15.5.

Inzending aan de officier van justitie

Als een zaak voor de politie bewijstechnisch rond is en een verdachte bekend is, zal de politie het dossier inzenden aan de officier van justitie. De politie geeft daarmee de zaak uit handen en het slachtoffer zal indien zij/hij dat heeft aangegeven, verder op de hoogte gehouden worden door de officier van justitie. Het is voor contactlegging met de officier van justitie van belang dat het slachtoffer (of diens advocaat of vertrouwenspersoon) beschikt over de datum van inzending van het proces-verbaal en de naam van de verdachte.

Op grond van artikel 16 lid 2 van de Wet op de Politie registers heeft het slachtoffer overigens recht op inzage in de eigen stukken (alles wat over het slachtoffer is opgeschreven) die in het politiedossier zitten. Zie hiervoor paragraaf 10.7 in deel 3.

Aanhouding en vasthouden van verdachte(n)

Als een verdachte is aangehouden kan de politie de verdachte maximaal 6 uur (overdag) of 15 uur (inclusief de nacht) vasthouden. Daarna moet de verdachte worden voorgeleid aan een hulpofficier van justitie¹³, die moet bepalen of de verdachte langer vastgehouden mag worden. Dit geschiedt via een invezekeringstelling van 2 dagen, met de mogelijkheid van 2 dagen verlenging. Dat kan alleen als het gaat om een ernstig misdrijf en gevaar voor herhaling door of ontvluchten van de verdachte.

Na maximaal 3 dagen (dus tijdens de verlenging) moet een verdachte zijn voorgeleid aan een officier van justitie. Deze beslist vervolgens of een verdachte langer vast kan blijven zitten (zie ook paragraaf 15.1).

• ¹³ Dat is een politiefunctaris, meestal een hoofdinspecteur, die onder meer het bevel tot invezekeringstelling mag ondertekenen.

De strafrechtelijke procedure

Een korte introductie op doel en functie van het strafrecht is te vinden in bijlage 4.2. In dit hoofdstuk wordt beschreven hoe de procedure binnen het strafrecht verloopt, nadat de zaak door de politie is ingezonden naar het openbaar ministerie. Redenerend vanuit schema 3 in hoofdstuk 13 worden in dit hoofdstuk de fasen 4 tot en met 6 besproken. Achtereenvolgens komen aan de orde:

- inzending naar het openbaar ministerie (paragraaf 15.1)
- de beslissing tot al dan niet vervolgen (paragraaf 15.2)
- het gerechtelijk vooronderzoek (paragraaf 15.3)
- de terechtzitting (paragraaf 15.4)
- het slachtoffer als getuige (paragraaf 15.5)
- getuigenverklaringen door hulpverleners (paragraaf 15.6)
- verloop van het getuigenverhoor (paragraaf 15.7)
- het pleidooi van de officier van justitie (paragraaf 15.8)
- uitspraak door de rechter (paragraaf 15.9)
- de executie van het vonnis (paragraaf 15.10)
- hoger beroep en cassatie (paragraaf 15.11)

15.1 Inzending naar het openbaar ministerie

Een proces-verbaal wordt ingezonden naar het openbaar ministerie:

- als de politie het opsporingsonderzoek naar tevredenheid heeft afgerond (de verdachte is bekend, er is voldoende bewijs verzameld), en/of

- als een verdachte langer dan de maximale termijn voor inwerkingstelling in voorlopige hechtenis moet worden gehouden. In dit geval is een *inbewaringstelling* nodig. Deze duurt maximaal 10 dagen¹⁴.

Vanaf dat moment is dus het openbaar ministerie voor het slachtoffer de aan te spreken instantie. *Het slachtoffer – of iemand die namens het slachtoffer optreedt – kan altijd bij de politie vragen naar de datum van inzending van het proces-verbaal en naar de naam van de verdachte.*

Parketnummer

Zodra een strafzaak op het parket bij het openbaar ministerie bekend wordt, krijgt de zaak een *parketnummer*. Als een slachtoffer meer informatie wil hebben over de stand van zaken, zal zij/hij daarbij steeds het parketnummer nodig hebben. *Als het slachtoffer bij de politie heeft aangegeven op de hoogte te willen blijven van het verdere verloop van het strafproces, dan moeten het parketnummer en alle voor het slachtoffer belangrijke beslissingen van het openbaar ministerie door de administratie van het arrondissementsparket aan het slachtoffer worden doorgegeven*¹⁵. Na verloop van tijd kan het slacht-

• 14 Deze bewaring kan weer verlengd worden via 3 keer 30 dagen gevangenhouding (door de officier van justitie te vorderen bij de raadkamer van de arrondissementsrechtbank), waarna de strafzaak behandeld moet zijn door de rechter. • 15 Zie de paragrafen 10.2 en 10.4 in deel 3 waarin de richtlijn Terwee wordt behandeld (ten aanzien van informatieverschaffing en schadevergoeding)

offer ook zelf (schriftelijk of telefonisch) contact opnemen met het parket om informatie op te vragen en eventueel nogmaals aan te geven dat zij/hij ook verder op de hoogte wil blijven of schade vergoed wenst te zien en zich als benadeelde partij wil voegen in het strafproces. Zie voor de wettelijke mogelijkheden voor het slachtoffer om informatie in te winnen verder paragraaf 10.7 in deel 3.

Gesprek met de officier van justitie

Het slachtoffer kan vanaf het moment dat de zaak is ingeschreven bij het parket een *gesprek* aanvragen met de behandelend officier van justitie. Bij zedendelicten behoort de officier van justitie zo'n gesprek zelf aan te bieden. Dit op grond van de richtlijn Terwee – zie verder paragraaf 10.2 in deel 3.

15.2 Beslissing tot al dan niet vervolgen

Seponeren of niet?

Door het openbaar ministerie wordt allereerst bekeken of een zedenzaak vervolgd moet en kan worden of niet. Als besloten wordt *niet* te vervolgen wordt de zaak *geseponeerd*¹⁶. Overwegingen die daarbij een rol spelen zijn:

- Levert de zaak een strafbaar feit op: vallen de in het proces-verbaal beschreven gedragingen onder een (of meer) van de artikelen van het Wetboek van Strafrecht?
- Kan de zaak bewezen worden: is de bewijslast sterk genoeg om tot een veroordeling van de verdachte(n) te kunnen komen?

Ook kan de officier van justitie op gronden aan het algemeen belang ontleend (opportuniteit) afzien van verdere vervolging en de zaak seponeren. Dit laatste zal bij zedendelicten niet zo heel vaak voorkomen. Wel is bij zedenzaken een sepot op grond van gebrek aan bewijs nogal eens aan de orde, zeker als het bewijs zich beperkt tot de

twee verklaringen van slachtoffer en verdachte (de zogenaamde één-op-één situatie).

Bij een beslissing tot sepot kan de officier van justitie de bijzondere voorwaarde toepassen dat de verdachte binnen een vastgestelde periode de schade aan het slachtoffer vergoedt. Zie hierover ook paragraaf 10.5.2 in deel 3.

Transactie

Ook is er de mogelijkheid dat de officier van justitie de verdachte een transactie aanbiedt. Dat wil zeggen dat de verdachte zijn/haar vervolging kan afkopen door binnen 30 dagen een door de officier voorgesteld bedrag te betalen. Ook dit zal bij zedenzaken (vanwege de ernst van de feiten) slechts incidenteel voorkomen. Ook hier kan de officier van justitie de voorwaarde toepassen dat de verdachte binnen een bepaalde periode ook nog de schade vergoedt aan het slachtoffer. Zie paragraaf 10.5.2 in deel 3.

Rechten van het slachtoffer

Over deze beslissingen (sepot, transactie) wordt het slachtoffer door de officier van justitie geïnformeerd¹⁷.

Bezwaar tegen sepot of transactie

Als een slachtoffer het niet eens is met de beslissing van de officier van justitie om te seponeren of de verdachte een transactie aan te bieden, dan kan het slachtoffer een klacht indienen bij het Gerechtshof waaronder de officier van justitie valt (*klacht over niet vervolgen*, artikel 12 WvSv). Daartoe kan het slachtoffer een brief sturen waarin het strafbare feit en alle relevante feiten worden genoemd. Het Gerechtshof zal de haalbaarheid van een vervolging

• 16 In de praktijk wordt deze beslissing vaak genomen door zogeheten parketsecretarissen. • 17 Zie paragraaf 10.2 in deel 3 over informatieverschaffing in het kader van de richtlijn Terwee.

beoordelen en kan het openbaar ministerie alsnog opdracht geven te vervolgen. Een klacht van een slachtoffer is niet ontvankelijk als de zaak nog niet door de officier van justitie is behandeld, of als er meer dan 3 maanden zijn verstreken na de beslissing tot niet vervolgen. Zie voor de bepalingen rond de informatieverstrekking aan het slachtoffer van seksueel geweld verder paragraaf 10.2 in deel 3.

15-3 Gerechtelijk vooronderzoek (GVO) door de rechter-commissaris

Is de beslissing tot vervolgen eenmaal genomen, dan kan de officier van justitie besluiten dat er nader onderzoek gedaan moet worden. Bij de *rechter-commissaris*¹⁸ wordt dan een *gerechtelijk vooronderzoek* gevorderd (artikel 181, lid 1 WvSv). Dit gebeurt als er na het (politie) onderzoek nog onduidelijkheden zijn die nog moeten worden opgehelderd.

Een rechter-commissaris heeft meer mogelijkheden en bevoegdheden om bewijs en feiten te verzamelen. Zo kan door de rechter-commissaris onder meer een psychiatrisch onderzoek van de verdachte aangevraagd worden. Ook kan de rechter-commissaris getuigen en deskundigen horen.

Het slachtoffer kan een oproep voor het afleggen van een *getuigenverklaring* krijgen en is dan *wettelijk verplicht te verschijnen*. Bij het verhoor door de rechter-commissaris, dat achter gesloten deuren plaatsvindt, kunnen de officier van justitie en de advocaat van de verdachte aanwezig zijn. *Als het slachtoffer een advocaat of vertrouwenspersoon wil meenemen, dan moet men van tevoren contact opnemen met de rechter-commissaris. In de wet is namelijk niet geregeld dat deze personen bij het verhoor aanwezig mogen zijn. In de praktijk wordt vaak wel toestemming gegeven. De advocaat of vertrouwenspersoon mogen echter niet het woord voeren.*

De verklaring die het slachtoffer aflegt tijdens het verhoor door de rechter-commissaris, wordt op schrift gesteld en moet door het slachtoffer voor akkoord worden getekend.

Het slachtoffer kan in het gerechtelijk vooronderzoek *indien zij/hij daar om vraagt*, onder ede worden gehoord; de afgelegde verklaring heeft daarmee dezelfde kracht als een verklaring ter terechtzitting. Zo wordt in veel gevallen voorkomen dat een slachtoffer nog eens een verklaring op de zitting moet afleggen¹⁹.

Vergoeding van gemaakte kosten

Een slachtoffer dat als getuige moet verschijnen tijdens het gerechtelijk vooronderzoek, heeft wettelijk recht op *vergoeding van noodzakelijk gemaakte kosten* als reis- en verblijfskosten en een tegemoetkoming wegens gederfde inkomsten.

15-4 De terechtzitting

Datum van de terechtzitting

Als het slachtoffer heeft aangegeven op de hoogte te willen blijven van het verloop van de strafzaak en/of zich te willen voegen als benadeelde partij, dan dient de officier van justitie aan het slachtoffer de *zittingsdatum* te melden. Ook als zich omstandigheden voordoen waardoor de geplande zittingsdatum wordt opgeschort, dan dient dit gemeld te worden aan het slachtoffer. Zie voor de richtlijnen rond informatieverstrekking verder paragraaf 10.2 in deel 3.

Toegang tot de terechtzitting

De terechtzitting waar de strafzaak wordt behandeld, is in principe *openbaar*. Dat betekent dat iedereen de zitting vanaf de publieke tribune kan bijwonen. Ook de pers heeft vrije toegang tot de zittingzaal.

• 18 Dit is een onderzoeksrechter die onder meer belast kan worden met het uitvoeren van een gerechtelijk vooronderzoek dat voorafgaat aan de rechtszitting. • 19 Overigens kan het slachtoffer nog wel als getuige ter zitting worden opgeroepen door de officier van justitie of de advocaat van de verdachte. De rechter beslist over de toe- of afwijzing van het verzoek van de officier of de advocaat.

Als het slachtoffer van seksueel geweld als *benadeelde partij* de schade wenst te verhalen op de verdachte, heeft zij/hij in elk geval het recht op toegang tot de zittingzaal. Is het slachtoffer van seksueel geweld *getuige* dan kan zij/hij zich terugtrekken totdat het getuigenverhoor aan de orde is (art. 281 WvSv).

Mogelijke kinken in de kabel

Het kan gebeuren dat de rechter tijdens de rechtszitting besluit dat het strafproces geen doorgang kan vinden. Daar zijn de volgende mogelijke redenen voor:

- Er zijn fouten gemaakt in de dagvaarding van de verdachte (de beruchte vormfouten). De dagvaarding wordt in zo'n geval *nietig verklaard*.
- Niet-ontvankelijkheid van de officier van justitie: dit gebeurt als er fouten zijn gemaakt in de strafrechtelijke procedure tot aan de zitting, zoals bijvoorbeeld overschrijding van de termijn waarbinnen bepaalde zaken moeten gebeuren, of verjaring van het ten laste gelegde delict.

Als een van deze dingen aan de hand is, dan kan de rechter bepalen dat de terechtzitting geen doorgang kan vinden. Ook is het mogelijk dat de vervolging van een verdachte *geschorst* wordt: dit is tijdelijk uitstel, bijvoorbeeld omdat blijkt dat er nog meer onderzoek moet worden gedaan. Zo kan om een forensisch-psychiatrisch onderzoek worden gevraagd via het Pieter Baan Centrum in Utrecht of kan een (aanvullend) onderzoek door de reclassering nodig zijn.

15-5 Het slachtoffer als getuige

Als het slachtoffer tijdens het gerechtelijk vooronderzoek heeft verzocht om een *verklaring onder ede* af te leggen, dan is de kans groot dat zij/hij *niet nog eens op de zitting* het hele verhaal hoeft te doen. Bovendien kan het slachtoffer van seksueel geweld als

getuige vragen om twee wijzigingen in de procesgang:

- Als het slachtoffer (door de openbaarheid van de zitting) vreest voor ernstige krenking van eer of goede naam, dan kan het slachtoffer vragen om een verhoor *achter gesloten deuren* (art. 273, lid 1 WvSv).
- Het slachtoffer kan verzoeken om *buiten aanwezigheid van de verdachte* gehoord te worden (art. 292 WvSv).

Als een slachtoffer erg opziet tegen het getuigen op de terechtzitting, dan kan het zinvol zijn om voor de zitting daarover (telefonisch) contact op te nemen met de officier van justitie. De rechtbank kan dan bepalen dat het slachtoffer niet voor de tweede keer gehoord hoeft te worden. Overigens kan ook de advocaat van de verdachte het slachtoffer op de lijst van op te roepen getuigen plaatsen, bijvoorbeeld omdat deze aanvullende vragen wenst te stellen aan het slachtoffer. De rechtbank beslist over de toewijzing van getuigen.

Dagvaarding en gijzeling van getuigen

Een getuige die wordt opgeroepen om ter terechtzitting te getuigen, is *verplicht* om te verschijnen. Dat geldt ook voor het slachtoffer.

- Een slachtoffer dat niet wenst te verschijnen om een getuigenis af te leggen kan in principe worden *gedagvaard ter zitting*. Dat betekent dat het weigerachtige slachtoffer desnoods onder dwang via een zogenaamd bevel tot medebrenging (art. 282, lid 1 WvSv) op de zitting verschijnt. *Deze situatie dient uiteraard voorkomen te worden: goed vooroverleg met de officier van justitie is hier van groot belang.*
- Als een als getuige opgeroepen slachtoffer ter zitting alsnog weigert te getuigen of bepaalde vragen te beantwoorden, dan kan de rechter bepalen dat het slachtoffer wordt *gegijzeld* voor een periode van maximaal 30 dagen (art. 289, lid 2 WvSv). Deze

extreme situatie zal zich in de praktijk niet vaak voordoen. Gebeurt het wel, dan heeft het gegijzelde slachtoffer recht op bijstand door een advocaat (art. 289, lid 3 WvSv).

Vergoeding van gemaakte kosten

Een slachtoffer dat alsnog ter zitting als getuige gehoord moet worden, heeft recht op vergoeding van gemaakte kosten. Daartoe behoren reis- en verblijfskosten en een tegemoetkoming wegens gederfde inkomsten, te betalen door degene die de getuige heeft opgeroepen.

15.6 Getuigenverklaringen door hulpverleners

De ondersteunende getuigenverklaring

Een ondersteunende getuigenverklaring is bedoeld om het verhaal (de getuigenverklaring) van het slachtoffer nader te onderbouwen en te specificeren. Bij het afleggen van een ondersteunende getuigenverklaring door een hulpverlener speelt een aantal aspecten een rol:

- de privacybescherming van de cliënt
- beroepsgeheim/geheimhoudingsplicht
- verschoningsrecht
- de inhoud van de ondersteunende getuigenverklaring
- risico dat de verklaring belastend blijkt

De privacybescherming van de cliënt

Een hulpverlener heeft de plicht de privacy van de cliënt zo goed mogelijk te beschermen. Dat betekent dat voor het afleggen van een ondersteunende getuigenverklaring in principe altijd toestemming nodig is van de betrokken cliënt. Zonder deze toestemming zal een ondersteunende getuigenverklaring strijdigheid opleveren met de privacywetgeving.

Beroepsgeheim/geheimhoudingsplicht

Medewerkers van gesubsidieerde instellingen vallen onder de algemene geheimhoudingsplicht uit artikel 2:5 AWB²⁰. Het beroepsgeheim kent twee aspecten:

- De *zwijgplicht* (art. 272 WvSr): de plicht tot zwijgen over al hetgeen wat de beroepsbeoefenaar in zijn beroepsuitoefening bekend is geworden. De zwijgplicht geldt ten opzichte van iedereen (familieleden, andere hulpverleners en instellingen), behalve ten opzichte van de cliënt zelf en de rechter.
- Het *verschoningsrecht* (zie hieronder).

Zwijgplicht

De zwijgplicht heeft geen absoluut karakter: in een aantal gevallen geldt de zwijgplicht niet. Dan is de zwijgplichtige gerechtigd en soms zelfs verplicht om te spreken. Voor zedenzaken zijn twee uitzonderingen relevant:

- Toestemming van de geheimgerechtigde (cliënt): het geheim is 'eigendom' van de cliënt en deze kan – als dat in het eigen belang is – de geheimplichtige van zijn zwijgplicht ontslaan.
- Conflict van plichten: dit ontstaat als de zwijgplicht in conflict komt met een andere plicht van de beroepsbeoefenaar, bijvoorbeeld

• ²⁰ Algemene Wet Bestuursrecht. De volledige tekst van art. 2:5 is: 1. Een ieder die is betrokken bij de uitvoering van de taak van een bestuursorgaan en daarbij de beschikking krijgt over gegevens waarvan hij het vertrouwelijke karakter kent of redelijkerwijs moet vermoeden en voor wie niet reeds uit hoofde van ambt, beroep of wettelijk voorschrift ter zake van die gegevens een geheimhoudingsplicht geldt, is verplicht tot geheimhouding van die gegevens, behoudens voor zover enig wettelijk voorschrift hem tot mededeling verplicht of uit zijn taak de noodzaak tot mededeling voortvloeit. 2. Het eerste lid is mede van toepassing op instellingen en daartoe behorende of daarvoor werkzame personen die door een bestuursorgaan worden betrokken bij de uitvoering van zijn taak, en op instellingen en daartoe behorende of daarvoor werkzame personen die een bij of krachtens de wet toegekende taak uitoefenen.

beeld als deze weet dat een ander gevaar loopt. De hulpverlener kan zich dan beroepen op art. 40 WvSr, dat *overmacht* regelt, in welk geval het doorbreken van het zwijgen niet meer strafbaar is. Een conflict van plichten kan bijvoorbeeld ontstaan, als de hulpverlener vermoedt dat kinderen in een gezin seksueel misbruikt worden. Het is overigens altijd aan te bevelen dat de hulpverlener zijn overwegingen toetst bij een andere beroepsbeoefenaar.

Verschoningsrecht

Dit houdt in dat men zich ten opzichte van de rechter mag verschonen om vragen te beantwoorden. Het verschoningsrecht valt enkel toe aan hen die zich daar op grond van de wet en de jurisprudentie op kunnen beroepen. Beroepsbeoefenaren wiens verschoningsrecht wettelijk is vastgelegd zijn: notarissen, advocaten, medici en geestelijken. Daarnaast kan aan bepaalde hulpverleners via een gerechtelijke uitspraak een verschoningsrecht worden toegekend.

De rechtbank te Middelburg heeft in een strafzaak (RB Middelburg, 27 juni 1996) aan een vrijwilliger werkzaam bij een Bureau Slachtofferhulp een verschoningsrecht toegekend. De vrijwilliger was opgeroepen als getuige, maar voerde het argument aan dat een vrijwilliger bij een Bureau Slachtofferhulp "een taak heeft die slechts naar behoren kan worden vervuld als het slachtoffer erop kan vertrouwen dat het stilzwijgen wordt bewaard omtrent datgene wat hem of haar in die hoedanigheid is toevertrouwd".

De rechtbank bepaalde dat "het belang van de waarheidsvinding moet wijken voor het belang van degene die zich tot slachtofferhulp heeft gewend met een hulpvraag. Hulpzoekenden moeten erop kunnen vertrouwen dat wat zij aan een hulpverlener van Slachtofferhulp toevertrouwen, geheim blijft".

Overigens vervalt dat beroep op verschoningsrecht zodra het slachtoffer zelf instemt met het horen van een vrijwilliger Slachtofferhulp, aldus de rechtbank in de genoemde strafzaak.

Een eventueel beroep op een verschoningsrecht moet door de hulpverlener altijd worden afgewogen tegen het belang dat een slachtoffer heeft bij een ondersteunende getuigenverklaring.

Inhoud van de ondersteunende getuigenverklaring

Het spreekt voor zich dat een ondersteunende getuigenverklaring alleen relevant is voor zover deze betrekking heeft op de bij een hulpverlener beschikbare kennis en informatie. Verklaringen die deze kennis en informatie te buiten gaan zijn niet relevant. De hulpverlener zal deze grenzen in het oog moeten houden en zich niet laten verleiden tot verder gaande verklaringen of conclusies.

Risico van een belastende getuigenverklaring

Een ondersteunende getuigenverklaring, zeker van hulpverleners die langere tijd contact hebben met een slachtoffer van seksueel geweld, kan soms onbedoeld contraproductief uitpakken. Een voorbeeld uit de praktijk.

Een slachtoffer van een verkrachting is eerder slachtoffer geweest van incest en is daarvoor bij een hulpverlener in behandeling. Het slachtoffer wil bij de strafrechter via een voeging een schadevergoeding vragen op grond van het door de verkrachting aangedane psychische leed. De hulpverlener refereert in zijn ondersteunende getuigenverklaring aan de reeds eerder door de incest ontstane psychische schade. Dit maakt het voor de rechter moeilijker de verdachte te veroordelen tot een schadevergoeding. Het geeft bovendien de advocaat van de verdachte middelen in handen om de grondslag van de vordering te ondergraven.

Een hulpverlener zal dus zeer zorgvuldig moeten handelen en niet verder gaan dan zij/hij op grond van wat zij/hij heeft gehoord of gezien kan verklaren. De RIAGG Zuid-Kennemerland (te Haarlem) heeft een protocol opgesteld voor de ondersteunende getuigenverklaring door hulpverleners. Er wordt inmiddels ook gewerkt aan een landelijk in te voeren protocol.

15.7 Verloop van het getuigenverhoor

- Na het beëdigen van de getuige kunnen de rechter, de officier van justitie of de advocaat van de verdachte vragen stellen aan de getuige.
- Er kunnen vragen gesteld worden aan het slachtoffer waartegen de rechtbank, de officier van justitie of ook de advocaat van de verdachte zich verzetten. Op deze vragen hoeft het slachtoffer dan niet te antwoorden (art. 288 WvSv). Als kan worden voorzien dat dergelijke vragen gesteld gaan worden, kan men de officier van justitie voorafgaand aan de zitting inschakelen om het slachtoffer in bescherming te nemen.
- Op alle andere vragen zal het slachtoffer eerlijk moeten antwoorden.
- Als alle getuigen en deskundigen gehoord zijn, wordt de *verdachte gehoord*.

15.8 Het pleidooi van de officier van justitie (requisitoir)

Na het verhoor van de getuigen en deskundigen (het onderzoek ter terechtzitting) houdt de officier van justitie zijn pleidooi of requisitoir. De officier van justitie kan in zijn pleidooi straffen en maatregelen eisen.

Straffen

De te eisen straffen zijn:

- (on)voorwaardelijke gevangenisstraf
- het verrichten van onbetaalde arbeid ten gemenen nutte (werkstraf)
- (on)voorwaardelijke geldboete
- hechtenis²¹

Een gevangenisstraf of geldboete kan geheel of gedeeltelijk voorwaardelijk zijn. Twee mogelijke voorwaarden die de officier van justitie ten behoeve van het slachtoffer van seksueel geweld kan eisen zijn:

- de voorwaarde van gehele of gedeeltelijke vergoeding van de geleden schade
- de voorwaarde dat de verdachte zich op straffe van een dwangsom gedurende een bepaalde periode onthoudt van bepaalde gedragingen jegens het slachtoffer (bijvoorbeeld een strafrechtelijk straat- of contactverbod).

Maatregelen

De hier relevante te eisen maatregelen zijn:

- een schadevergoedingsmaatregel ten behoeve van het slachtoffer
- terbeschikkingstelling (TBS)
- psychiatrische behandeling van de verdachte
- storting van een geldsom door de verdachte in een fonds dat ten goede komt aan slachtoffers van (zeden)delicten

Boete of schadevergoeding?

Bij de formulering van de strafeis moet de officier van justitie zich houden aan de richtlijn Terwee. Als de officier van justitie denkt aan het vorderen van een geldboete óf het vorderen van een schadevergoedingsmaatregel (die ten goede komt aan het slachtoffer zelf), dan moet de schadevergoedingsmaatregel voorgaan. Overigens moet de officier van justitie ook bij vordering van andere straffen en maatregelen rekening houden met de schade die het slachtoffer geleden heeft. Zie verder paragraaf 10.4.

Terbeschikkingstelling (TBS)

Dit wordt toegepast als een verdachte (door de rechter) niet strafbaar wordt bevonden wegens een "gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van zijn geestelijke vermogens". De rechter kan

• 21 Vrijheidsstraf van lichtere aard dan gevangenisstraf; wordt nogal eens gevorderd ter vervanging van geldboete.

dan besluiten dat de dader opgenomen moet worden in een speciale inrichting (TBS-kliniek). Aan een TBS is geen vaste termijn verbonden: het duurt twee jaar en kan elk jaar (door de rechter) met een jaar verlengd worden.

15.9 Uitspraak door de rechter

In de meeste gevallen doet de rechter niet direct uitspraak. Wel bepaalt de rechter aan het eind van de zitting wanneer er uitspraak gedaan wordt. Meestal is de uitspraak na 14 dagen. Bij de uitspraak kan het slachtoffer aanwezig zijn. Ook kan de uitspraak schriftelijk worden opgevraagd bij de griffie van de rechtbank. De uitspraak van de rechter kan bestaan uit:

- *vrijspraak*: dit gebeurt als niet bewezen kan worden dat een strafbaar feit is gepleegd.
- *ontslag van rechtsvervolg*ing: dit gebeurt als het feit wel bewezen is, maar dit levert geen strafbaar feit op.
- *schuldigverklaring*: als een verdachte schuldig wordt verklaard, dan zal de rechter meestal een straf en/of een maatregel opleggen²². Zie paragraaf 15.8 voor een overzicht van mogelijke straffen en maatregelen.

Daarnaast doet de rechter ook een uitspraak over een eventuele vordering van de benadeelde partij (voeging).

15.10 De executie van het vonnis: inning van de schadevordering

Met 'executie' bedoelt men: de tenuitvoerlegging (uitvoering) van het vonnis.

15.10.1 Executie van straffen en maatregelen

Executie van een onvoorwaardelijke gevangenisstraf

Als een verdachte in voorlopige hechtenis zit, dan zal meestal de tenuitvoerlegging van de gevangenisstraf aansluitend plaatsvinden. De verdachte komt dus niet op vrije voeten.

Nota bene: de duur van de voorlopige hechtenis wordt daarbij in mindering gebracht op de gevangenisstraf. Dit kan betekenen dat (bij een korte gevangenisstraf) de verdachte vrij snel of direct na de uitspraak van de rechter op vrije voeten komt.

Executie van een voorwaardelijke straf

Voorwaardelijke straffen worden niet ten uitvoer gelegd, tenzij de dader één van de voorwaarden (binnen de gestelde proeftijd) overtreedt.

Executie van een terbeschikkingstelling (TBS)

Een dader die een TBS opgelegd heeft gekregen, zal worden opgenomen in een TBS-kliniek. Tot die tijd wordt de dader vastgehouden in een gevangenis of huis van bewaring.

15.10.2 Executie van de vordering van de benadeelde partij: het innen van de schadevergoeding

Grosse

Nadat een slachtoffer van seksueel geweld als benadeelde partij een vordering toegewezen heeft gekregen, kan bij de griffie van de rechtbank een afschrift van het vonnis gevraagd worden. Zo'n afschrift heet 'grosse' en is nodig voor de uitvoering van het vonnis. Het slachtoffer heeft dan immers wel een vonnis, maar daarmee nog geen geld.

Voor de executie (inning) van de vordering kan het slachtoffer de dader eerst een aanmaning sturen in de vorm van een aangetekende brief²³. Dat kan leiden tot betaling of afspraken over een afbetalingsregeling. Als de dader niet reageert, dan kan een

• 22 In uitzonderlijke gevallen kan de rechter een verdachte schuldig verklaren zonder straf op te leggen. Dit komt echter weinig voor. • 23 Wel zal het vonnis eerst aan de dader moeten worden 'betekend' zodat de dader op de hoogte is van de inhoud van het vonnis. Heeft de dader op de zitting de uitspraak vernomen dan is dat voldoende.

gerechtsdeurwaarder worden ingeschakeld. De deurwaarder brengt een *dwangbevel tot betaling* uit aan de dader en kan beslag leggen op eigendommen en inkomsten van de dader.

De *kosten van de executie* zijn altijd voor rekening van de dader. Wel zal het slachtoffer deze eerst aan de deurwaarder moeten voorschieten, waarna afgewacht moet worden of de dader over voldoende middelen beschikt om de schade en de executiekosten te betalen.

15.11 Hoger beroep en cassatie in strafrechtelijke zaken

Hoger beroep

Als de advocaat van de verdachte of de officier van justitie het niet eens zijn met de uitspraak van de rechtbank, dan kunnen zij daartegen in hoger beroep gaan. Dat moet gebeuren binnen 30 dagen nadat de uitspraak is gedaan en aan de verdachte in persoon is betekend (dat wil zeggen dat de verdachte kennis heeft kunnen nemen van de uitspraak van de rechter). *Het slachtoffer kan in het strafproces niet zelfstandig in hoger beroep gaan tegen de uitspraak van de rechter* – ook niet als zij/hij zich als benadeelde partij gemeld heeft. Dat recht is voorbehouden aan de twee partijen waar het in feite om gaat in het strafproces: de overheid (officier van justitie) en de verdachte (of diens advocaat). Wel staat civielrechtelijk hoger beroep open voor het slachtoffer als benadeelde partij. Zie hiervoor paragraaf 10.5.3 in deel 3.

De officier van justitie kan het belang van het slachtoffer meewegen in de beslissing om hoger beroep aan te tekenen. Teleurstelling bij het slachtoffer alléén is echter geen voldoende grond voor hoger beroep: er moeten ook andere argumenten zijn om hoger beroep aan te tekenen.

Informatie aan het slachtoffer

Het slachtoffer dat geïnformeerd wenst te blijven over het verloop van de strafzaak en het slachtoffer dat zich als benadeelde partij

heeft gevoegd, heeft *recht op informatie over een ingesteld hoger beroep en over de zittingsdatum waarop het hoger beroep zal dienen*. Tevens heeft het slachtoffer dat zich heeft gevoegd als benadeelde partij, recht op inzage in relevante processtukken.

Cassatie

Nadat het gerechtshof in hoger beroep uitspraak heeft gedaan, kan de advocaat van de verdachte of de officier van justitie in cassatie gaan bij de Hoge Raad, het hoogste rechtscollege in Nederland.

16

De civielrechtelijke procedure

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de verschillende procedures binnen het civiele recht. Voor het maken van een keuze voor de meeste geschikte juridische procedure om een schadevergoeding te vorderen wordt verwezen naar hoofdstuk 13. In bijlage 4.2 is een korte introductie te vinden over onder meer doel en functie van het civiele recht. Een civielrechtelijke procedure kan altijd worden gestart *naast* een strafrechtelijke procedure. De uitkomst van de strafrechtelijke procedure kan wel van nut zijn bij het verloop van het civielrechtelijke proces. Binnen het civiele recht bestaan twee soorten procedures die vooral relevant zijn voor slachtoffers van seksueel geweld²⁴:

- het kort geding
- de rechtbankprocedure

Leeswijzer

In dit hoofdstuk komen de volgende onderwerpen aan de orde:

- aspecten van bewijsvoering en kosten gemoeid met civielrechtelijke procedures (paragraaf 16.1)
- het kort geding (paragraaf 16.2)
- de rechtbankprocedure (of bodemprocedure) (paragraaf 16.3)
- de executie van het vonnis (paragraaf 16.4)
- hoger beroep en cassatie (paragraaf 16.5)

16.1 *Bewijsvoering en kosten*

Het civiele recht kent verschillende procedures. Voordat daarop wordt ingaan, wordt stilgestaan bij twee aspecten die gelden voor alle civielrechtelijke procedures: de bewijsvoering en de kosten.

Het bewijs in civielrechtelijke zaken

- Uitgangspunt in het civiele recht is dat de eiser de bewijslast heeft en de vordering met bewijs moet onderbouwen. De rechter is overigens geheel vrij in het beoordelen van het bewijs en of met het bewijs de vordering/eis voldoende bewezen is.
- Een slachtoffer van seksueel geweld kan in feite alle bewijs gebruiken om aan te tonen dat hetgeen de verdachte heeft gedaan onrechtmatig is. Daarvoor staan haar/hem alle zaken die in het strafrecht ook als bewijs gelden ter beschikking.
- Zoals hierboven reeds werd gemeld, kan een civielrechtelijke procedure ingesteld worden naast een strafrechtelijke. Het voordeel daarvan is dat een slachtoffer van seksueel geweld kan profiteren van het aangeleverde bewijs in de strafzaak²⁵.

• 24 Daarnaast is er een aantal andere civiele procedures, zoals een verzoekschriftprocedure, die voor de kantonrechter gevoerd kunnen worden. Ze lijken in grote lijnen op de rechtbankprocedure. Omdat slachtoffers van seksueel geweld daar in de praktijk weinig mee te maken krijgen worden deze procedures hier verder niet besproken.

• 25 Zo kan een DNA-test (een test waarbij, via bloed, speeksel of huidcellen op of bij het slachtoffer na het zedendelict aangetroffen, de DNA-structuur wordt vastgesteld van de vermoedelijke dader en die wordt vergeleken met de DNA-structuur van de verdachte via een (eventueel gedwongen) bloedafname) die in het kader van het strafrecht is afgenomen ook gelden als bewijs in het civiele recht, zelfs als deze in het strafrecht als onrechtmatig verkregen wordt aangemerkt (zie Claessens, 1995, p. 35).

- Ook als een verdachte strafrechtelijk is veroordeeld, wordt een feit civielrechtelijk bewezen geacht *onder het voorbehoud van tegenbewijs door de gedaagde*.

Wel zal een eiser/slachtoffer van seksueel geweld dan nog de hoogte van de schadevordering moeten onderbouwen. Vandaar dat wel wordt aangevoerd dat een slachtoffer van seksueel geweld – omdat het moeilijk en belastend kan zijn om zelf bewijs te verzamelen – kan profiteren van het door de officier van justitie in het strafrecht verzamelde bewijs en de uitkomst van een eventuele strafzaak. Daarbij is niet relevant of de verdachte in het strafproces is *veroordeeld*: het is voldoende als het feit waar het om gaat in het strafproces is *bewezen*.

Kosten van de civielrechtelijke procedure

De kosten voor het aanspannen van een civielrechtelijke procedure zijn in eerste instantie voor degene die de rechtbankprocedure start, maar kunnen in de procedure op de tegenpartij worden verhaald via een kostenveroordeling door de rechter van de partij die in het ongelijk wordt gesteld. Een slachtoffer loopt dus altijd het *financiële risico* zelf met de kosten te blijven zitten. Dat risico kan samen met een advocaat in een verkennend gesprek worden afgewogen. Een aantal advocaten rekent geen kosten voor dit zogenaamde *togagesprek*. Lijsten met namen van deze advocaten zijn onder meer voorhanden bij de Bureaus voor Rechtshulp en het Clara Wichmann Instituut.

16.2 Het kort geding

Spoedeisend belang

Een nadeel van de civielrechtelijke procedure is dat er veel tijd mee gemoeid kan zijn. Er kunnen zich echter situaties voordoen waarin iemand op korte termijn een uitspraak van een rechter nodig heeft. In dat geval kan in het civiele recht een *kort geding* worden gestart.

Om een kort geding te kunnen voeren moet de eiser een aantoonbaar *spoedeisend belang* hebben.

Als een slachtoffer van seksueel geweld bijvoorbeeld nog steeds wordt lastig gevallen of bedreigd door de verdachte/de dader, dan is er sprake van een spoedeisend belang. Het slachtoffer kan dan via een kort geding vorderen dat het de verdachte verboden wordt contact te zoeken met het slachtoffer of in haar/zijn buurt te komen (zie hiervoor verder paragraaf 11.3).

Ook als een slachtoffer in een nijpende financiële situatie is beland door het gebeurde of de afhandeling daarvan (kosten van hulpverlening, schadeherstel, enzovoort) dan kan het slachtoffer proberen via een kort geding een voorschot te krijgen op een door de verdachte te betalen schadevergoeding.

Ook kan een kort geding worden aangespannen op grond van het feit dat een (spoedige) erkenning van het gebeurde beperkend kan werken op de schade bij het slachtoffer en bevorderend is voor de verwerking van het gebeurde.

Beslissing bij voorraad

De uitspraak in kort geding is altijd een zogenaamde beslissing bij voorraad. Dat wil zeggen dat de mogelijkheid blijft openstaan dat een van beide partijen via een gewone civielrechtelijke procedure aan de rechter vraagt uitspraak te doen over de vordering of rechtsvraag die in het kort geding is ingebracht. Daarom wordt de gewone rechtbankprocedure ook de civielrechtelijke *bodemprocedure* genoemd (zie verder paragraaf 16.3).

Het dagvaarden in kort geding

Een slachtoffer heeft voor een kort geding *altijd een advocaat nodig*. Via deze advocaat laat het slachtoffer de rechtbank weten een kort geding te wensen. De *dagvaarding* wordt aan de (vice-)president van de rechtbank overgelegd, zodat deze kennis kan nemen van de eis en kan beoordelen of het inderdaad om een

spoedeisend belang gaat. In de dagvaarding komt te staan waar en wanneer en tegen wie het kort geding gevoerd zal worden, wat er precies gevorderd wordt en op grond waarvan. Is het spoedeisend belang vastgesteld door de rechter, dan kan de advocaat van het slachtoffer (die in dat geval *procureur* genoemd wordt) de dagvaarding *uit laten brengen* door een gerechtsdeurwaarder. Dit houdt in dat de deurwaarder de dagvaarding overhandigt aan de gedaagde (de verdachte/dader).

Het verloop van de kort geding procedure

De kort geding procedure verloopt voor het grootste deel *mondeling*. Wel kunnen beide partijen ter ondersteuning van hun standpunten schriftelijke stukken meenemen. De verdachte (gedaagde) hoeft niet per se vertegenwoordigd te zijn door een advocaat, maar kan ook zelf verschijnen. De (vice-)president van de rechtbank spreekt vaak nog op de zitting een oordeel uit. Soms volgt de uitspraak later, maar altijd binnen 15 dagen.

16.3 De rechtbankprocedure (bodempcedure)

Dagvaarding

Een rechtbankprocedure begint ook met het uitbrengen van een dagvaarding. In de dagvaarding staat weer vermeld:

- wanneer en waar de zaak behandeld zal worden
- tegen wie de dagvaarding wordt uitgebracht
- een precieze omschrijving van de vordering van het slachtoffer (eiser)
- en de argumenten/gronden voor deze vordering

De dagvaarding moet worden opgesteld door een advocaat (*procureur*) en wordt aan de verdachte (gedaagde) uitgereikt door een gerechtsdeurwaarder. Nadat de dagvaarding is uitgebracht, wordt de zaak op de *rol* (lijst met zittingszaken) gezet van een arrondissementsrechtbank²⁶.

Verloop van de procedure

In een rechtbankprocedure worden beide partijen vertegenwoordigd door een procureur (meestal een advocaat). Beide partijen mogen ook zelf aanwezig zijn bij een eventuele zitting. De uitgebreide bescherming die het slachtoffer (als getuige) in strafzaken geniet – onder meer tegen een mogelijke confrontatie met de verdachte – is in het civiele recht dus *niet aanwezig*. Dit kan een mogelijk probleem zijn voor het slachtoffer. Het slachtoffer kan er uiteraard wel voor kiezen zelf niet aanwezig te zijn bij de zitting. Op de vastgestelde zittingsdatum legt de procureur van de eiser nogmaals de eis uit de dagvaarding voor in een zogenaamde *conclusie van eis*. Daarin worden nogmaals de argumenten aangegeven hoe de eis tot stand gekomen is. Gewoonlijk wordt de dagvaarding nogmaals samen met de conclusie van eis overlegd. Vervolgens zijn er twee mogelijkheden:

- de tegenpartij verschijnt ter zitting, vertegenwoordigd door een procureur
- de tegenpartij verschijnt niet

Als de tegenpartij (procureur) verschijnt:

- De rechter bepaalt dan dat de zaak *op tegenspraak aanhangig* is en de tegenpartij kan schriftelijk weerwoord leveren. Kan dat niet op dezelfde zitting worden behandeld, dan bepaalt de rechter een termijn waarbinnen het weerwoord – dat *conclusie van antwoord* genoemd wordt – gegeven moet worden. De conclusie van antwoord moet meer zijn dan een simpele ontkenning van de vordering van de eiser, anders kan de rechter de vordering bij gebrek aan verweer toewijzen.

²⁶ In Nederland zijn 19 arrondissementsrechtbanken. De woonplaats van de verzoeker bepaalt welke rechtbank de zaak behandelt (zie voor adressen deel 5, paragraaf 17.11).

- Na de conclusie van antwoord is het woord weer aan de eiser die in een *conclusie van repliek* kan reageren op hetgeen door de gedaagde is aangedragen en de eis nogmaals kan beargumenteren.
- De gedaagde heeft dan nog het recht te reageren in een *conclusie van dupliek*.
- Is dat allemaal achter de rug, dan kunnen beide partijen nog eens in het geweer komen via een *mondeling pleidooi*. In die fase mag de andere partij daar steeds op reageren.
- Uiteindelijk zal de rechter dan *vonnissen wijzen*. Omdat de rechter in civielrechtelijke zaken een lijdelijke rol heeft, mag er in het vonnis geen andere uitspraak worden gedaan dan over zaken die beide partijen hebben aangedragen. Daarmee zijn in het civiele recht de partijen degenen die de hele inhoud van het proces bepalen.
- Het kan ook zijn dat de rechter in plaats van een eindvonnis een zogenaamd *tussenvonnis* wijst. Zo'n tussenvonnis kan de rechter gebruiken om:
 - (aanvullend) bewijs te vragen aan partijen, bijvoorbeeld door het aanbrengen van getuigen
 - nadere inlichtingen te vragen aan partijen: dat kan schriftelijk of mondeling – gebeurt dat mondeling dan wordt dat een *comparitie van partijen* genoemd²⁷
 - deskundigenrapporten op te vragen over niet-juridische aspecten in de zaak.
- Na een tussenvonnis door de rechter kunnen beide partijen daar weer op reageren, waarna de zaak zal leiden tot een eindvonnis. Het eindvonnis is in feite pas uitvoerbaar (executabel) als de tegenpartij geen hoger beroep heeft ingesteld.

Als de tegenpartij niet verschijnt:

- In dat geval kan de rechter *verstek verlenen* tegen de gedaagde
- Als de vordering van de eiser de rechter niet onrechtmatig voorkomt, kan de rechter overgaan tot *toewijzing van de eis*

- De rechter velt dan een vonnis waartegen de gedaagde binnen 14 dagen *in verzet kan komen*
- Als de tegenpartij in verzet komt, dan wordt de zaak verder behandeld als hierboven is beschreven
- Als de gedaagde niet binnen 14 dagen reageert, wordt het vonnis onherroepelijk en kan de eiser/het slachtoffer van seksueel geweld het vonnis executeren. Voor de gedaagde/verdachte rest dan het instellen van hoger beroep.

16.4 De executie van het vonnis: inning van de schadevordering

Voor opmerkingen over *executie* van het vonnis en de *inning* van de schadevordering wordt verwezen naar wat in paragraaf 15.10.2 is gemeld. Wel dient daaraan te worden toegevoegd dat er in het civiele recht de mogelijkheid bestaat een dader die weigert te betalen, in *civilrechtelijke gijzeling* te laten nemen. Dat betekent dat een dader zolang hij/zij weigerachtig blijft te betalen, vastgezet kan worden (meestal in een huis van bewaring) met het doel om alsnog betaling af te dwingen. De kosten van de gijzeling komen voor rekening van de eiser.

16.5 Hoger beroep en cassatie in civielrechtelijke zaken

Hoger beroep van uitspraak in kort geding

Van de uitspraak in kort geding kunnen beide partijen binnen 30 dagen in hoger beroep gaan. In *hoger beroep* wordt dan de recht-bankprocedure gevolgd. Zie hiervoor paragraaf 16.3.

• 27 In zo'n situatie kan zich de mogelijkheid voordoen dat partijen alsnog een onderlinge schikking overeenkomen en de zaak daarmee eindigt. In dat geval kan aan de rechter worden gevraagd om deze schikking vast te leggen in een vonnis. • 28 Nederland heeft 5 gerechtshoven. Bepalend voor de vraag welk gerechtshof bevoegd is, is de vraag binnen welk werkgebied (of hofrecht) de arrondissementsrechtbank behoort waar de zaak in eerste instantie is behandeld.

Hoger beroep van uitspraak in rechtbankprocedure

- Beide partijen zijn, indien men het niet eens is met het vonnis van de rechtbank, bevoegd om binnen 30 dagen *hoger beroep* in te stellen bij het gerechtshof⁸. De dagvaarding voor een hoger beroep bevat de aankondiging van het hoger beroep en datum, tijdstip en plaats waar een en ander zal worden behandeld. In een *memorie van grieven* wordt door de partij die hoger beroep instelt, vastgelegd wat de argumenten zijn voor het hoger beroep. Daarop volgt een *memorie van antwoord* door de tegenpartij. Overigens kunnen in hoger beroep de rollen dus omgedraaid zijn: de gedaagde die hoger beroep instelt, wordt eiser in hoger beroep en omgekeerd. Het gerechtshof doet, na een eventueel getuigenverhoor of ingewonnen deskundigenverklaring, uitspraak.
- Beide partijen kunnen van deze uitspraak *in cassatie gaan* bij de Hoge Raad. De Hoge Raad toetst op de vraag of in de civiel-rechtelijke behandeling de wet en het recht goed zijn toegepast en zal niet nog eens de feiten beoordelen.

Nota bene: bij de Hoge Raad mogen alleen advocaten die in Den Haag staan ingeschreven, de partijen vertegenwoordigen.

Bijlage 4.1 Inhoudsopgave overige delen

Deel 1 Achtergronden

Inleiding

1 Seksueel geweld: omschrijving, omvang en gevolgen

- 1.1 Seksueel geweld in de maatschappelijke discussie
- 1.2 Seksueel geweld en wetgeving
- 1.3 Omvang en aard van seksueel geweld
 - 1.3.1 Gegevens over volwassen slachtoffers
 - 1.3.2 Gegevens over kinderen
- 1.4 De gevolgen van seksueel geweld
 - 1.4.1 Fysieke gevolgen
 - 1.4.2 Praktische gevolgen
 - 1.4.3 Emotionele en psychische gevolgen
 - 1.4.4 Sociale gevolgen
 - 1.4.5 Juridische gevolgen

2 De weg van het slachtoffer: volwassenen

- 2.1 De weg van het slachtoffer: drie fasen, drie trajecten
- 2.2 De drie fasen: het perspectief van het slachtoffer
 - 2.2.1 De aanloophase: op zoek naar vertrouwenspersonen
 - 2.2.2 De actiefase: de (aan)melding en eerste opvang
 - 2.2.3 De vervolfase
- 2.3 De drie trajecten: perspectief van het slachtoffer
- 2.4 De kloof tussen de hulpverlening en het juridische circuit

- 2.5 Samenwerking tussen de hulpverlening en het juridische circuit: enkele suggesties

3 Seksuele kindermishandeling: het traject

- 3.1 De signaleringsfase
- 3.2 Het melden van seksuele kindermishandeling
- 3.3 De afhandeling van meldingen: vervolging of hulpverlening?
- 3.4 Samenwerking van betrokken instellingen

Bijlagen

- Bijl. 1.1 Inhoudsopgave overige delen

Geraadpleegde literatuur

Index

Deel 2 Hulp en bijstand

Inleiding

4 Hulpverlening aan volwassen slachtoffers van seksueel geweld en hulp aan daders

- 4.1 Inleiding
- 4.2 De eerste opvang van slachtoffers
- 4.3 De belangrijkste aanbieders van eerste opvang

- 4.3.1 De politie
- 4.3.2 Buro's Slachtofferhulp
- 4.3.3 Telefonische hulpdiensten
- 4.3.4 De huisarts
- 4.3.5 De GG&GD
- 4.3.6 Het Algemeen Maatschappelijk Werk
- 4.4 Verwijzing naar vervolghulp
- 4.5 Aanbieders van vervolghulp
- 4.5.1 Onderdak: vrouwenopvang en maatschappelijke opvang
- 4.5.2 Ambulante psychosociale hulpverlening (regulier)
- 4.5.3 Intramurale hulp
- 4.5.4 De niet-reguliere (autonome) hulpverlening
- 4.6 Samenwerking bij seksueel geweld
- 4.7 Daderhulpverlening
- 4.8 Hulp bij vrouwenmishandeling: geweld in relaties

5 Hulp aan jeugdigen

- 5.1 Signalering van seksuele kindermishandeling
- 5.2 Het melden van vermoedens
- 5.3 Vervolghulpverlening
- 5.3.1 Hulp aan jeugdige slachtoffers
- 5.3.2 Hulpverlening aan de overige betrokkenen
- 5.4 Verwijzen naar vervolghulp
- 5.5 Samenwerking in de hulp bij seksuele kindermishandeling

6 Hulp aan specifieke groepen

- 6.1 Inleiding
- 6.2 Jongens als slachtoffer
- 6.3 Zwarte en migrantenvrouwen
- 6.4 Vluchtelingen/asielzoekers
- 6.5 Mensen met een handicap
- 6.5.1 Mensen met een verstedelijke handicap
- 6.5.2 Mensen met een lichamelijke handicap

- 6.6 Patiënten/cliënten in de (geestelijke) gezondheidszorg
- 6.7 Jeugdigen in instellingen voor jeugdhulpverlening/jeugdbescherming

7 Juridische bijstand en financiële hulp

- 7.1 De diverse rechtshulpverleners
- 7.1.1 Advocaten
- 7.1.2 Letselschade-advocaten (LSA)
- 7.1.3 Bureaus voor Rechtshulp
- 7.1.4 Rechtskundige diensten
- 7.2 De kosten van de rechtshulp
- 7.2.1 Kosten van rechtshulp behoren tot de schade
- 7.2.2 Gefinancierde rechtshulp
- 7.2.3 Niet-gefinancierde rechtshulp
- 7.2.4 Proceskosten
- 7.3 Financiële hulp: schade fondsen
- 7.3.1 Het Schadefonds Geweldsmisdrijven
- 7.3.2 Overige (particuliere) fondsen

Bijlagen

- Bijl. 2.1 Inhoudsopgave overige delen

Geraadpleegde literatuur

Index

Deel 3 Wetten en regels

Inleiding

8 Achtergrondinformatie

- 8.1 De totstandkoming van de nieuwe zedelijkheidswetgeving
- 8.2 De structuur van de rechterlijke macht en het openbaar ministerie
- 8.3 Strafrecht: omschrijving en relevante wetboeken
- 8.4 Civiel recht: omschrijving en relevante wetboeken

9 De strafwetgeving

- 9.1 De zware zedendelicten: artikelen 242 tot en met 249
 - 9.1.1 Overzicht van de artikelen 242-249
 - 9.1.2 Drie stroomschema's
 - 9.1.3 Keuze van het juiste stroomschema
 - 9.1.4 Gebruik van de stroomschema's
- 9.2 De overige relevante artikelen in de strafwetgeving
 - 9.3 Verjaring van de zedendelicten
 - 9.3.1 Strafrechtelijke verjaring
 - 9.4 Klachtdelicten

10 Positie, rechten en plichten van slachtoffers in het strafrecht (wet- en regelgeving)

- 10.1 Overzicht van relevante richtlijnen/circulaires
- 10.2 Richtlijnen over informatieverschaffing
- 10.3 Richtlijnen over bejegening
- 10.4 Richtlijnen over schadebemiddeling (in de fase vóór de strafzitting)
- 10.5 Wettelijke bepalingen rond schadevergoeding in het strafproces
 - 10.5.1 Inleiding
 - 10.5.2 De officier van justitie en schadevergoeding in het strafproces
 - 10.5.3 Het slachtoffer en schadevergoeding in het strafproces
 - 10.6 Klachtregelingen
 - 10.6.1 Klachten over de politie
 - 10.6.2 Klachten over justitie
 - 10.7 Wettelijke bepalingen rond inzage van processtukken en verkrijgen van strafrechtelijke informatie

11 Civielrechtelijke mogelijkheden voor slachtoffers van seksueel geweld

- 11.1 De aansprakelijkheid op grond van onrechtmatige daad
- 11.2 Soorten schade
 - 11.2.1 Vermogensschade
 - 11.2.2 Immateriële schade: smartengeld
- 11.3 Andere civielrechtelijke voorzieningen
 - 11.3.1 Het straatverbod
 - 11.3.2 Contactverbod
 - 11.3.3 Informatiegebod
 - 11.3.4 Verhuisgebod
 - 11.3.5 Voorschot op schadevergoeding
- 11.4 Civielrechtelijke verjaring

12 Overige relevante wet- en regelgeving

- 12.1 Seksueel misbruik door (medische) hulpverleners
 - 12.1.1 Het wettelijk tuchtrecht
 - 12.1.2 Intern (buitenwettelijk) tuchtrecht
 - 12.1.3 Wet op de Geneeskundige Behandelingsovereenkomst
- 12.2 Seksuele intimidatie op het werk
 - 12.2.1 Begripsomschrijving
 - 12.2.2 De wetgeving
- 12.3 Seksueel geweld in internationale context
 - 12.3.1 Vrouwenhandel
 - 12.3.2 Vluchtelingen en asielzoekers: seksueel geweld in het land van herkomst

Bijlagen

- Bijl. 3.1 Inhoudsopgave overige delen
- Bijl. 3.2 Wetsteksten van de gewijzigde zedenwetten
- Bijl. 3.3 Wetsteksten van de overige (ongewijzigde) zedenwetten
- Bijl. 3.4 Overzicht van veel toegepaste wetsartikelen (WvSr) bij vrouwenmishandeling

Geraadpleegde literatuur

Index

Deel 5 Adressen en informatie

17 Adressen

- 17.1 Landelijke steun-, koepel- en belangenorganisaties
- 17.2 Regionale steunpunten en consultatieteams seksueel geweld
- 17.3 Regionale en lokale samenwerkingsverbanden seksueel geweld
- 17.4 Hulp aan volwassenen: eerste opvang en vervolghulpverlening
- 17.5 Vrouwenopvangvoorzieningen
- 17.6 Algemene crisisopvang
- 17.7 Seksuele kindermishandeling: landelijke organisaties, telefonische opvang en meldpunt
- 17.8 Jeugd: vervolghulpverlening
- 17.9 Raden voor de Kinderbescherming
- 17.10 Juridische en financiële hulpverlening
- 17.11 Rechtbanken en parketten
- 17.12 Medische Tuchtcolleges
- 17.13 Rijksoverheid en Inspecties

18 Literatuur

- 18.1 Algemene literatuur over seksueel geweld

- 18.2 Specifieke slachtoffergroepen
- 18.3 Signalering en eerste opvang
- 18.4 (Vervolg)hulpverlening
- 18.5 Slachtofferzorg en -hulp
- 18.6 Wetten, regels en richtlijnen
- 18.7 Politie en seksueel geweld
- 18.8 Justitie en seksueel geweld

19 Overige materialen en middelen

- 19.1 Brochures
- 19.2 Protocollen/handelingsrichtlijnen/handleidingen
- 19.3 Audiovisuele middelen
- 19.4 Bibliografieën

Bijlagen

- Bijl. 5.1 Inhoudsopgave overige delen

Bijlage 4.2 De structuur van de rechterlijke macht en de belangrijkste wetboeken

De structuur van de rechterlijke macht en het openbaar ministerie

De rechterlijke macht en het openbaar ministerie in Nederland kennen een hiërarchische opbouw:

- 62 kantongerechten
- 19 arrondissementsrechtbanken
- 5 gerechtshoven
- 1 Hoge Raad

De adressen van deze rechtbanken zijn opgenomen in deel 5 van deze almanak, paragraaf 17.11.

Kantongerechten

De kantongerechten zijn de laagste rechtsprekende instanties in Nederland. Zij behandelen:

- een beperkt aantal civielrechtelijke zaken, waaronder schadeverдерingen tot 5.000 gulden
- een beperkt aantal strafrechtelijke zaken, vooral zeer lichte vergrijpen (overtredingen); misdrijven worden bijna allemaal door de arrondissementsrechtbanken behandeld.

Een procedure voor een kantonrechter kan zonder juridische bijstand worden gevoerd.

Arrondissementsrechtbanken

De arrondissementsrechtbanken behandelen in eerste instantie alle zaken, behalve die waarvoor de kantongerechten zijn aangewezen. Ook behandelen de arrondissementsrechtbanken hoger beroepszaken van uitspraken van de kantonrechters. Deze rechtbanken maken een onderscheid tussen:

- Behandelingen door een alleensprekende rechter: deze wordt in het civiele recht de *enkelvoudige kamer* genoemd en in het strafrecht de *politierechter*. De politierechter behandelt eenvoudige strafzaken en kan maximaal 6 maanden gevangenisstraf opleggen.
- Behandeling door een college van drie rechters. Deze wordt de *meervoudige kamer* genoemd.

Verder is er een aparte *kinderrechter* die zaken behandelt gepleegd door strafrechtelijk minderjarigen (tot 18 jaar).

De administratieve afdeling bij de arrondissementsrechtbank heet de *griffie*. Daar kan men onder meer terecht voor informatie over de zittingsdatum, over uitspraken en de afschriften van vonnissen. Het openbaar ministerie bij de rechtbanken wordt het *arrondissementsparket* genoemd. Binnen het arrondissementsparket zijn officieren van justitie en één hoofdofficier van justitie werkzaam. De arrondissementsparketten zijn soms apart gehuisvest van de arrondissementsrechtbanken en/of hebben een eigen postadres.

Gerechtshoven

De gerechtshoven zijn de rechterlijke instanties die zaken in hoger beroep behandelen. Dit met uitzondering van de uitspraken van kantonrechters, waarover in hoger beroep de arrondissementsrechtbanken oordelen. Meestal wordt een zaak bij het gerechtshof behandeld door een meervoudige kamer. De gerechtshoven zijn de *hoogste rechters* die oordelen over de feiten in een zaak. Daarna kunnen partijen in verband met de vraag of de wet en het recht op een zorgvuldige wijze zijn toegepast, nog in cassatie bij de Hoge Raad.

De gerechtshoven hebben een eigen *griffie* (administratieve afdeling). Het openbaar ministerie bij de gerechtshoven is georganiseerd in vijf *parketten*. Binnen het gerechtelijk parket heten de vertegenwoordigers van het openbaar ministerie *procureurs-generaal*.

De gerechtelijke parketten hebben dezelfde postadressen als de gerechtshoven te Amsterdam, Arnhem, Den Haag, Den Bosch en Leeuwarden.

Hoge Raad

De Hoge Raad is de hoogste rechterlijke instantie in Nederland. De uitspraken van de Hoge Raad zijn heel belangrijk voor de vraag wat als geldend recht kan worden aangemerkt. De uitspraken van de Hoge Raad hebben een rechtsvormende functie en zijn daarmee bepalend voor de mogelijkheden van lagere rechters in latere zaken. Daarnaast hebben zij een controlerende functie (bestaande uit correctie van uitspraken van lagere rechters). De Hoge Raad is gevestigd in Den Haag en heeft een eigen griffie.

De hoogste vertegenwoordiger van het openbaar ministerie bij de Hoge Raad heet (net als bij de gerechtshoven) *procureur-generaal*. Bijzonder aan de mogelijkheden die de procureur-generaal heeft, is om een zogenaamde *cassatie in het belang der wet* in te stellen. Dit betekent dat de gevraagde uitspraak geen gevolgen heeft voor

betrokken partijen, maar noodzakelijk wordt geacht voor de uitleg van een stuk wetgeving.

De procureur-generaal bij de Hoge Raad heeft hetzelfde postadres als de Hoge Raad.

Strafrecht: omschrijving en relevante wetboeken

Wat is strafrecht?

Het strafrecht bestaat uit een systeem van regels dat gedragingen strafbaar stelt die een samenleving, vertegenwoordigd door de overheid, op een bepaalde tijd en plaats niet wenst te tolereren en daarom wil sanctioneren. Deze gedragingen zijn vastgelegd in *delictomschrijvingen*.

Ook wordt in het strafrecht geregeld waar de sancties uit kunnen bestaan, hoe de regels moeten worden toegepast (*procedures*) en wie welke bevoegdheid heeft in het handhaven van het (straf) recht. Het strafrecht richt zich op het regelen van verhoudingen tussen individuele burgers (verdachten van strafbare feiten) en de overheid/samenleving.

Tot de *strafrechtspleging* (de praktijk van het strafrecht) worden alle instellingen gerekend die dit geheel van regels en procedures uitvoeren. Daartoe behoren de politie, andere (bijzondere) opsporingsdiensten, het openbaar ministerie en de strafrechter.

Een strafrechtelijke vervolging wordt primair ingesteld vanuit het *algemeen belang*: het belang voor de samenleving als geheel. De vertegenwoordiger van de overheid/samenleving is het openbaar ministerie, in de persoon van de officier van justitie²⁹. *Het slachtoffer*

²⁹ Zo heet de vertegenwoordiger van het openbaar ministerie bij de 19 arrondissementsrechtbanken. Bij de 5 gerechtshoven (hoger beroep) heet deze vertegenwoordiger procureur-generaal en bij de Hoge Raad (cassatie) advocaat-generaal.

van een delict is dan ook geen – officiële partij in het strafproces. De rol van het slachtoffer in het strafproces is beperkt tot die van aangever en getuige en eventueel benadeelde partij.

De laatste jaren is er echter wel meer aandacht gekomen voor het slachtofferbelang binnen het strafproces. Officieren van justitie betrekken het belang van het slachtoffer steeds vaker in hun afweging om tot vervolging van een verdachte over te gaan. Ook zijn er meer mogelijkheden gekomen voor het slachtoffer om binnen het strafproces een schadevergoeding te vragen. Dit vragen wordt in het strafproces ook wel het 'voegen' van de benadeelde partij genoemd (zie hierover paragraaf 10.5.3).

Wetboek van Strafrecht (WvSr)

Dit bevat het materiële strafrecht. Dat wil zeggen dat daarin de gedragingen staan die in Nederland strafbaar zijn gesteld (delict-omschrijvingen). Ook zijn hierin beschreven alle straffen en maatregelen die kunnen worden opgelegd.

Wetboek van Strafvordering (WvSv)

Dit wetboek bevat het formele strafrecht. Dat wil zeggen dat hierin allerlei procesregels in het strafrecht zijn vastgelegd. Het zijn de spelregels (met name gericht op opsporing en vervolging) voor de toepassing van het strafrecht. Ook zijn hierin de rechten en plichten van verdachten en van slachtoffers van misdrijven (onder meer de voegingsprocedure) te vinden.

Civil recht: omschrijving en relevante wetboeken

Wat is civil recht?

Het civiele recht is een systeem van regels dat een burger kan aanspreken indien zij/hij schade heeft geleden als gevolg van gedrag van een andere burger of rechtspersoon. Dit gedrag hoeft niet strafbaar te zijn volgens het Wetboek van Strafrecht. In het civiele recht draait het om de vraag of: de verdachte (in het civiele recht:

de gedaagde of schadeveroorzaker) aansprakelijk is voor een onrechtmatige daad gepleegd jegens het slachtoffer (in het civiele recht: de benadeelde of eiser). Als de rechter vaststelt dat dit het geval is, dan dient de gedaagde de benadeelde daarvoor te compenseren. Vaak gaat het daarbij om het betalen van een schadevergoeding, maar het slachtoffer (de eiser) kan ook andere voorzieningen eisen zoals een straat- of contactverbod.

Het Burgerlijk Wetboek (BW)

Dit wetboek bevat het materiële civiele recht. Dat wil zeggen alle rechtsregels die bepalen wat het recht is, hoe rechten en de verhoudingen tussen particuliere personen geregeld zijn en waar iemand aanspraak op kan maken (onder meer eigendom, overeenkomsten, onrechtmatige daad).

Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (WvRv)

Dit wetboek bevat het formele civiele recht. Het gaat om alle procesregels die bepalen hoe het civiele recht moet worden toegepast. Ook hier zijn het de spelregels aan de hand waarvan rechten die in het materiële civiele recht zijn benoemd, door een belanghebbende tot gelding kunnen worden gebracht.

Geraadpleegde literatuur

ANWB

Verkeersrecht, Smartegeldnummer.
Den Haag, ANWB, 1997.

Bakker-Teunissen, O.J.G.B. de
GGD en zedenzaken - de rol van forensisch
geneeskundige.
In: *Modus*, 1995, nr. 5, p. 18-20.

Claessens, S.
Slachtoffers van seksueel geweld.
Amsterdam, scriptie CWI, 1995.

Clara Wichmann Instituut (CWI)
*Werkmap 'Hulp en Recht - Expertmeeting 11
oktober 1994.*
Amsterdam/Utrecht, CWI/Medusa, 1994.

Clara Wichmann Instituut (CWI)
Jurisprudentiesysteem seksueel geweld.
Utrecht, CWI.

Coenen, W.A.M.
De aangifte - de rol van de jeugd- en zedenpolitie.
In: *Modus*, 1995, nr. 5, p. 15-17.

Dijk-Frouws, M.S. van
Eerstelijns hulpverlening in de Eper zaak. Het
verslag van een maatschappelijk werker.
In: *MGV*, 1996, nr. 7/8, p. 761-776.

Frenken, J.
Het horen van kinderen in zedenzaken - een
twintigtal suggesties.
In: *Algemeen Politieblad*, 1994, nr. 18, p. 20-21.

Hageman, H.A.
*De huidige organisatie van de jeugd- en zedenpo-
litie in Nederland - Een onderzoek naar het
specialisme jeugd- en zedenzaken na de reorgani-
satie van de politie en naar de kwaliteit van de
afhandeling van jeugd- en zedenzaken in de 25
politieregio's.*
Politie Amsterdam, juni 1995.

Huijbregts, V.
Steun bij aangifte hoort bij hulpverlening.
In: *De Gazet*, 1994, nr. 3, pp.16-17.

*Informatie over de rechtsgang na seksueel
geweld.*
Gemeenten Zeeuws Vlaanderen en
Vlissingen, brochure, 1995.

Politie Utrecht
*Jeugd en zeden een regiozorg - Een regionaal
verbetertraject.*
Utrecht, september 1995.

RIAGG Zuid-Kennemerland
*Protocol ondersteunende verklaringen t.b.v. slachtoffers
van (seksueel) geweld, Richtlijnen voor hulpverleners.*
Zuid-Kennemerland, december 1993.

Schadefonds Geweldsmisdrijven
Syllabus Schadefonds Geweldsmisdrijven.
Den Haag, Schadefonds Geweldsmisdrijven, 1995.

Seksueel geweld en recht.
Rotterdam, Vrouwenrechtswinkel, brochure,
december 1993.

Soetenhorst-de Savornin Lohman, J. (red.)
*Slachtoffers van misdrijven - Ontwikkelingen in
hulpverlening, recht en beleid.*
Arnhem, Gouda Quint BV, 1989.

Winter, S. de en P. Mutsaers
*Vooraf-informatie en oordeelsvorming - Wat is
bij zedenverhoren de invloed van vooraf-infor-
matie op de beoordeling van een vrouw die
aangifte van verkrachting doet?*
Amsterdam, scriptie VU, 1990.

Index

<i>Aangifte doen</i>	14.3	<i>Getuige ter terechtzitting, slachtoffer als</i>	15.5, 15.7
• proces-verbaal van aangifte	14.3	• dagvaarding en gijzeling	15.5
• verhoren van kinderen	14.3	• vergoeding van door slachtoffer gemaakte kosten	15.5
<i>Bewijsvergaring, eerste</i>	14.5	• verloop van getuigenverhoor	15.7
<i>Bewijsvoering in civiele procedure</i>	16.1	<i>Getuigenverklaringen ter terechtzitting door hulpverleners</i>	15.6
<i>Cassatie in civiele zaken</i>	16.4	• belastende getuigenverklaring, risico van	15.6
<i>Cassatie in strafzaken</i>	15.11	• beroepsgeheim	15.6
<i>Eerste opvang door de politie</i>	14.2	• ondersteunende getuigenverklaring	15.6
• informatiegesprek	14.2	• privacybescherming slachtoffer	15.6
• piketregeling	14.2	• verschoningsrecht	15.6
<i>Executie van civielrechtelijk vonnis</i>	16.4	• zwijgplicht	15.6
<i>Executie van straffen en maatregelen</i>	15.10.1	<i>Hoger beroep in civiele zaken</i>	16.5
<i>Executie van vordering benadeelde partij</i>	15.10.2	<i>Hoger beroep in strafzaken</i>	15.11
<i>Gerechtelijk vooronderzoek</i>	15.3	<i>Inzending van proces-verbaal naar openbaar ministerie</i>	15.1
• vergoeding van door slachtoffer gemaakte kosten	15.3	• gesprek met de officier van justitie	15.1
		• parketnummer	15.1
		<i>Klacht delict, indienen van een</i>	14.4

<i>Kort geding</i>	16.2	<i>Terechtzitting</i>	15.4
• aanspannen	16.2	• kinken in de kabel	15.4
• beslissing bij voorraad	16.2	• toegang tot de zitting	15.4
• spoedeisend belang	16.2	• zittingsdatum melden aan slachtoffer	15.4
• verloop van de procedure	16.2		
<i>Kosten van de civiele procedure</i>	16.1	<i>Uitspraak door de rechter</i>	15.9
<i>Melding bij de politie</i>	14.1	<i>Vervolging, beslissing tot</i>	15.2
<i>Opsporingsonderzoek</i>	14.6	• klacht over niet vervolgen	15.2
• buurtonderzoek/onderzoek ter plekke	14.6.4	• sepot	15.2
• getuigenverklaringen	14.6.2	• transactie	15.2
• identificatie van de verdachte	14.6.3		
• medisch onderzoek	14.6.1		
• slachtoffer als getuige, positie van	14.6.5		
<i>Opsporingsonderzoek, afronding van</i>	14.7		
• aanhouden en vasthouden verdachte, termijnen	14.7		
• afsluiten van het politiedossier	14.7		
<i>Pleidooi van de officier van justitie (requisitoir)</i>	15.8		
• maatregelen	15.8		
• straffen	15.8		
<i>Rechtbankprocedure (bodempcedure)</i>	16.3		
• dagvaarding	16.3		
• verloop van de procedure	16.3		
<i>Strafrecht en/of civiel recht, keuze voor</i>	13		
<i>Strafrechtelijke procedure</i>	13		

Colofon

Uitgever

Ministerie van Justitie
Dienst Preventie, Jeugdbescherming en Reclassering
Postbus 20301
2500 EH Den Haag

Auteurs

P.M. de Savornin Lohman
G.J. Slump
(Van Dijk, Van Soomeren en Partners, Amsterdam)

Met medewerking van

K. Blits (Ministerie van Justitie)
G. Ketelaars (Clara Wichmann Instituut)
A. Goes (Stichting TransAct)
F. Goutbeek (Rechercheschool Zutphen)
W. Verhoeven (PIT, Noord-Brabant)

Eindredactie

I. van Erpecum

Vormgeving

K. Polder, Den Haag

Druk

Sdu Grafisch Bedrijf, Den Haag

Justitie

Deel 4 De juridische wegen

Zegelwijk